

Izazovi suvremena odgoja i obrazovanja. Interkulturalni odgoj i obrazovanje

Matković, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Philosophy and Religious Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet filozofije i religijskih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:260:131616>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repozitorij Fakulteta filozofije i religijskih znanosti

Repozitorij diplomskih i doktorskih radova

Repository / Repozitorij:

[REPOSITORY OF FACULTY OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS STUDIES - Repository of master's thesis and phd](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET FILOZOFIJE I RELIGIJSKIH ZNANOSTI

Magdalena Matković

**IZAZOVI SUVREMENA ODGOJA I
OBRAZOVANJA.
INTERKULTURALNI ODGOJ I
OBRAZOVANJE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET FILOZOFIJE I RELIGIJSKIH ZNANOSTI

Diplomski studij religijskih znanosti

Magdalena Matković

**IZAZOVI SUVREMENA ODGOJA I
OBRAZOVANJA.**

**INTERKULTURALNI ODGOJ I
OBRAZOVANJE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Marija Džinić

Zagreb, 2021.

Sažetak

Suvremeno multikulturalno društvo utjecalo je na potrebu za promjenom odgojno-obrazovnog sustava. Migracije i stvaranje pluralističkog društva potaknuli su pojavu interkulturalizma koji se je postepeno implementirao u odgoj i obrazovanje. Poticati dijalog, jednakost i učiniti društvo homogenim neke su od zadaća interkulturalizma. Kako bi se smanjile nejednakosti, diskriminacija i marginalizacija manjina, obrazovanje postaje opcija napretka suvremenog društva. Političke vlasti osiguravaju pravo na odgoj i obrazovanje svakom djetetu bez iznimke. Politička i pravna situacija postala je pogodna za veliku potražnju obrazovanja cjelovitog čovjeka. Otvaranjem religijskih odgojno-obrazovnih ustanova na poseban način razvio se interkulturalizam. Europom dominiraju katoličke škole koje pohađaju svi, neovisno o vjerskoj, kulturnoj ili nacionalnoj pripadnosti. Primjer škole za razvoj europskog društva su Katolički školski centri u Bosni i Hercegovini. Njihova je zadaća promicanje dijaloga, jačanje nacionalnog identiteta i kulture te kvalitetnog suživota u različitosti. Katolički školski centri, po uzoru na Crkvu, otvoreni su za međureligijski i međukulturalni dijalog nužno potreban europskom društvu.

Ključne riječi: odgoj, obrazovanje, religijski odgoj, interkulturalnost, multikulturalnost, dijalog, religija

Summary

Today, a multicultural society has influenced the need to change the education system. Migration and the emergence of a pluralistic society have led to the emergence of interculturality, which is implemented in the education and upbringing of young people. Promoting dialogue, equality and homogeneity in society are some of the tasks of interculturality. In order to reduce inequalities, discrimination and marginalisation of minorities, education becomes an option for the progress of modern society. The political authorities guarantee the right to education for every child without exception. The political and legal situation has become suitable for the great demand for the education of the whole person. The opening of religious educational institutions has developed the intercultural in a special way. European schools are dominated by Catholic schools, which are attended by all, regardless of their religious, cultural or national affiliation. The Catholic school centres in Bosnia and Herzegovina are an example of a school for the development of European society. Their mission is to promote dialogue, strengthen national identity and culture, and improve the quality of living together in diversity. Catholic school centres follow the example of the Church and are open to the interreligious and intercultural dialogue that European society needs

Keywords:

education, religious education, interculturalism, multiculturalism, dialogue, religion

Sadržaj

Uvod	1
1 Odgoj i obrazovanje u izgradnji interkulturalnosti	4
1.1 Pojmovno određenje	4
1.2 Temelji interkulturalnog odgoja i obrazovanja	6
1.2.1 Koncept, zadaće i ishodi interkulturalna obrazovanja	7
1.2.2 Implementacija u obrazovni sustav	8
1.3 Utjecaj duhovne dimenzija pojedinca na obrazovanje	10
1.3.1 Terminološko određenje	11
1.3.2 „Posebne duhovnosti“	12
1.3.3 Od duhovnosti ka religijskom odgoju	13
1.4 Škola – mjesto prihvaćanja drugoga	16
1.5 Potreba interkulturalnog odgoja i obrazovanja	18
2 Pravo na odgoj i obrazovanje	20
2.1. Opća deklaracija o pravima čovjeka	20
2.1 Izvješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće	21
2.2 Povelja Europske unije o temeljnim pravima iz 2000. godine	21
2.3 Konvencija o pravima djeteta	22
2.4 Prava djeteta na religijski odgoj i obrazovanje	23
3 Prihvaćanje „različitosti“ u sustavu javnih i religijskih škola	25
3.1 Suživot i poštovanje manjina u Europi	26
3.2 Specifično religiozno poučavanje u javnim školama	29
3.3 Religijske odgojno-obrazovne ustanove	31
3.3.1 Religijske odgojno-obrazovne ustanove u Hrvatskoj	32

3.3.2	Identitet katoličke škole.....	33
3.3.3	Islamske, pravoslavne i židovske odgojno-obrazovne ustanove.....	35
4	Odgovor na suvremene izazove obrazovanja. Katolički školski centri u Bosni i Hercegovini.....	38
4.1	Suvremeni odgojno-obrazovni ciljevi.....	38
4.2	Katolički školski centri u Bosni i Hercegovini.....	41
4.3.	Katolički školski centri – mjesto života u različitosti.....	47
4.4.	„Odgajati za solidarni humanizam“.....	49
	Zaključak.....	53
	Literatura.....	55
	Životopis.....	59
	Riječi zahvale.....	60

Uvod

Tema diplomskog rada analizira suvremene izazove obrazovanja, ali i života u suvremenom društvu. Odgovor na spomenute izazove nudi interkulturalizam, princip odgoja i obrazovanja koji omogućava svakom pojedincu razvoj u društveno biće koje će kroz život i suradnju s drugima doprinosti društvu. Cilj je graditi društvo bez predrasuda i stereotipa, približavati različite kulture i religije u svrhu ostvarenja istinskog dijaloga. Na samom početku prikazani su temeljni pojmovi koji se kroz rad ponavljaju. Odgoj je proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim odlikama. Obrazovanje, u najširem smislu, predstavlja proces usvajanja praktičnih znanja i vještina, osposobljavanje za radne i životne zadaće. Odgoj i obrazovanje pojmovi su o kojima ovdje govorimo u zajedničkom kontekstu. Interkulturalizam govori o suodnosu različitosti i odlika interkulturalizma upravo jest ostvarenje dijaloga između raznih kultura ujedno naglašavajući važnost i potrebu međusobnog susreta i uvažavanja. Cilj je postići poštovanje i uzajamno razumijevanje među članovima različitih kulturoloških i religijskih skupina. Edukacija utječe na razvoj društva i radi toga je uloga škola u razvoju interkulturalnog društva nezamjenjiva. Ideja interkulturalizma postavila se kao idealno rješenje za izazove multikulturalnog i pluralističkog društva.

U središtu odgojno-obrazovnog procesa uvijek je čovjek, biće koje je duhovno, moralno, tjelesno, razumno i slobodno. U današnjem svijetu vrlo je važna briga o duhovnom segmentu ljudskog bića. Svaka odgojno-obrazovna ustanova promiče određeni vid duhovnosti. Voditelji škola moraju biti posebno izgrađene ličnosti i istinski promicati duhovni život koji žive. Njihova zadaća nije u davanju odgovora nego u ostvarenju mogućnosti da se darovani Božji život sve više razvija. Duhovnost je stvarnost, ali i znanost. Stoga joj je mjesto u temeljima svakog odgoja i obrazovanja. Bez duhovnosti cjelovito obrazovanje čovjeka nije moguće. Duhovnost kao neizostavni segment bilo koje religije potiče na promišljanje o religijskom odgoju. Religijski odgoj ili odgoj u vjeri, ali i nastava predmeta uz isto povezanih, posebno je važna u interkulturalizmu. Veliki broj europskih zemalja razvija i mijenja svoje odgojno-obrazovne sustave s povećanim interesom za etičku i moralnu perspektivu odgoja i obrazovanja. Religijski odgoj je najviše usmjeren procvatu ljudskog bića kao takvog, formiranju osobe s vrijednostima koje se posebno naglašavaju i protežu kroz religiju kojoj pripadaju. Na taj način vodi se računa o religijskoj različitosti u školi i društvu, ne zatvara se u svoj oklop i ne bježi od dijaloga s drugim kulturama.

S obzirom da se najveće razlike i izazovi u društvu vide kroz kulturu i religiju, dio rada posvećen je i ovoj temi. Školske ustanove uvijek su mjesto susreta, mjesto gradnje dijaloga. Multikulturalno društvo uz pomoć interkulturalnosti u odgojno-obrazovnom sustavu umanjuje postojanje stereotipa, marginaliziranja i neprihvatanja različitosti. Škola je uvijek neutralna te nikada ne zahtjeva politička, ideološka ili religijska određenja.

Važan dio obrazovanja u suvremenom svijetu jesu prava svakog djeteta. Pravo na obrazovanje mora imati svako dijete, svaka osoba, neovisno o nacionalnosti, vjerskoj pripadnosti, kulturi, jeziku, boji kože ili bilo kojoj drugoj odrednici. *Opća deklaracija o pravima čovjeka, Izvješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće, Povelja Europske unije o temeljnim pravima iz 2000. godine i Konvencija o pravima djeteta* samo su dio dokumenata koji propagiraju i štite pravo na odgoj i obrazovanje. Osim prava na opće obrazovanje, osiguravaju se i prava na religijski odgoj i obrazovanje. Ukoliko se sva prava djece poštuju, škole će biti mjesto prihvatanja različitosti i mjesto poučavanja o vrijednostima i doprinosima svake kulture. Posebno je važno pitanje nacionalnih manjina, a jednu od najugroženijih i specifičnih valjalo je izdvojiti. Konkretno, smjeramo na Rome. Nacionalnu manjinu bez svoje domovine, specifičnog načina života jedino je putem odgojno-obrazovnog sustava moguće uključiti u društveni život.

Privodeći rad kraju, dotičemo se pitanja promicanja interkulturalnosti putem sustava religijskih/vjerskih škola. Prije toga, potrebno je naglasiti kako je u svim javnim, državnim školama osigurana nastava vjeronauka, predmeta koji nudi religijski i kulturni sadržaj. Jedino poznavanjem vlastitog identiteta možemo ostvariti cjeloviti odgoj i obrazovanje. Većina škola u početcima bile su monokulturalne, no promjenama u društvu i velikim migracijama škole, posebno katoličke, postaju multikulturalne. Učenici nisu samo katolici, Crkva prihvaća velikodušno pripadnike različitih religija, nacionalnosti i kultura. Identitet katoličke škole možemo poistovjetiti s identitetom Crkve. Katoličke škole vrše odgojno-obrazovno poslanje, jer te škole jesu odgojno-obrazovne ustanove koje odgajaju i izgrađuju pojedince za ispravno prihvaćanje vjere, kulture i života. Na području Hrvatske, većinski katoličke zemlja, osim katoličkih odgojno-obrazovnih ustanova, veliki je broj škola koje su pod vodstvom islamske, pravoslavne i židovske te drugih vjerskih zajednica. Svaka od njih prima sve učenike, poštuje prava na obrazovanje, gradi dijalog i bori se za jednakost u društvu.

Kraj rada, ujedno i zaključni dio, govori o odgovorima na suvremene izazove obrazovanja. Multikulturalno društvo, nejednakosti, otežani dijalog, napredak društva samo su neki od izazova. No, različitost među ljudima ponajviše otežava funkcioniranje jedinstvenog društva. Riječ je o Katoličkim školskim centrima na području Bosne i Hercegovine, države kojoj je društvo multireligijsko, multinacionalno i multikulturalno. Tri naroda, tri jezika, tri religije, tri kulture svakodnevno se susreću, komuniciraju i žive zajedno. Katolički školski centri, osnovani od strane Katoličke Crkve primjer su dijaloga, napretka, odgajanja i obrazovanja za bolju budućnost europskog društva. Centre pohađaju pripadnici svih nacionalnosti, svakodnevno gradeći istinski dijalog naspram diskriminaciji. Graditi vlastiti identitet bez umanjivanja vrijednosti drugoga, pravi je način i put odgoja mladih. Sedam Katoličkih školskih centara u tako maloj državi zavidan je broj koji nudi ohrabrenje i nadu. Izazovi suvremenog doba mogu biti gotovo neznatni kada se mlade poučava pravim vrijednostima života. Mlade valja odgajati za solidarnost, nadu i promicanje općeg dobra u društvu.

1 Odgoj i obrazovanje u izgradnji interkulturalnosti

1.1 Pojmovno određenje

Na samome uvodu potrebno je definirati pojmove koji čine okosnicu rada. Konkretno, ukazati na terminološko značenje odgoja i obrazovanja. Iako često smatrani sinonimima, odgoj i obrazovanje različito se tumače. Svaki posjeduje vlastite specifičnosti koje je potrebno jasno izdvojiti.

U širem smislu, odgoj je »proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim odlikama«. ¹ Ima opće, društveno-povijesno i individualno značenje. Obuhvaća cjelovitog čovjeka na svim njegovim razinama: tjelesnoj, intelektualnoj, kulturnoj, religijskoj, moralnoj, radnoj itd. Pedagoški govoreći, odgoj definiramo kao »svjesnu, namjernu, društveno organiziranu i pedagoški osmišljenu djelatnost radi ostvarivanja ljudskih težnji, postizanja ideala i odgojne svrhe – izgrađivanja potpunih i uljuđenih ljudskih osobnost«. ²

Ulogu odgoja i obrazovanja primarno vrše roditelji. Kasnije ova važna zadaća prelazi na škole, Crkvu, religijske ustanove, različite udruge te cjelokupno društvo i okolinu. Odgoj služi kako bi čovjek dosegao ideale te primio pozitivne ljudske odlike koje potencijalno može i trebao bi imati.

»Odgoj možemo definirati i kao bitno primarno služenje osobi; kao projekt praćenja na putu ostvarivanja ciljeva koji se temelje i proizlaze iz jasne slike čovjeka. Odgojni proces omogućuje pojedincu da se oblikuje, povezujući individualne datosti u interakciji s drugim subjektima, poviješću, kulturom kojoj pripada, u punoj slobodi i odgovornosti« (Mandarić; Razum, 2015, 61).

Odgoj je aktivan i dugotrajan proces oblikovanja čovjeka u postizanju vrednota. Odgoj je, također i pravo, i to osnovno i ljudsko, prirodno i građansko pravo. On je i potreba, prije svega biološka, potom psihička i društvena potreba za personalizacijom, socijalizacijom i inkulturacijom. »U definiranju odgoja valja spomenuti da hrvatski pedagog i filozof Pavao

¹ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727> (01.07.2021.)

² Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727> (01.07.2021.)

Vuk-Pavlović definira odgoj kao „opće-čovječansko služenje čovječanstvu. Točno uzevši ima samo opće-čovječanskog, općeljudskog odgoja ili ga uopće nema“« (Billege; Jurić, 2017, 295).

Odgoj možemo definirati i prema teoriji *Roberta Speamanna* koji nam nudi prilično obuhvatnu definiciju. »Odgajanje, to su pomoći koje odrasli pružaju mladim ljudima kako bi oni urasli u one životne forme koje sami odrasli smatraju dobrima« (Šestak, 2019, 229). Odgoj je uz to, pomoć mladima podnijeti neželjene, ali neizbježne situacije. Govorimo o procesu uzajamnosti, gdje odgojitelji moraju imati dobre izvore iz kojih se i sami poučavaju, jer prema njihovim primjerima mladi odgajanci trebaju živjeti. Nadalje, prema *Spaemannu*, kako navodi Šestak, djecu treba odgajati za stvarnost. Zapravo, stvarnost se ovdje poistovjećuje s ljubavlju. Odgajati za ljubav, jer je ona najrealističnija stvar u svijetu koju treba živjeti (Šestak, 2019, 233).

Budući da je čovjek i religiozno biće, u ovome radu razmatrat će se potreba i uloga odgoja i obrazovanja u formaciji i prihvaćanju različitosti. Odgoj je i vjerska potreba jer kao takav treba biti integralan i u skladu s povijesnim trenutkom. Trebao bi povezivati fizičko-biološki razvoj, psihičko dozrijevanje, kulturnu izgradnju, moralni rast, religioznu zrelost, uključivanje u društvo itd. Odgoj je uvijek stvaralački čin gdje odgajatelj predaje odgajanicu najbolja znanja i vrijednosti.

Uz odgoj je nužno vezano i obrazovanje definirano kao »proces usvajanja praktičnih znanja i vještina, osposobljavanje za radne i životne zadaće« (Tomić, 2020, 29). U našem jeziku, odgoj u širem smislu uključuje obrazovanje. Odgoj bez obrazovanja je nezamisliv, ali i obrnuto, obrazovanje je uvijek odgojno. Djeca s najboljim ocjenama najčešće su također i najuzornija u skupini. Obrazovanje se temelji na učenju i radi toga ne govorimo samo o stjecanju znanja već i svladavanju učenja. Obrazovanje ima veliki utjecaj na ljudsko ponašanje, posebno danas, kada su društveni izazovi sve veći i zahtijevaju visoko obrazovanje i poseban odgoj kojim će mladi doprinositi razvoju društva. Govorimo dakle o snažnom društvenom čimbeniku i pokretaču razvoja, a to možemo vidjeti upravo po tome kako se obrazovanju pridaje sve veće značenje.

Obrazovanje postavlja pred sebe određene ciljeve kojima smjera, odnosno koje mladi ljudi u sustavu obrazovanja moraju dosegnuti. Takvi ciljevi odgojno obrazovnog sustava uređeni su i zakonima te kurikulumom, no i pravom na obrazovanje o čemu će biti govora.

1.2 Temelji interkulturalnog odgoja i obrazovanja

Odgojno - obrazovni sustav treba svakoj osobi ponuditi cjelovitost i vrjednote univerzalna karaktera. Djeca se uče prihvaćanju i toleranciji drugih i drugačijih, različitih u bilo kojem aspektu. No, prije učenja za prihvaćanje različitosti, treba prihvatiti vlastiti jezik, kulturu, nacionalnost, religijsku pripadnost. Ovo su nužni preduvjeti razumijevanja i prihvaćanja onoga što nam nije blisko. Posebno je bitno naglasiti religijsku različitost, jedan od najvećih izazova u multikulturalnom društvu. Svjedoci smo velikih migracija iz ratom pogođenih područja Azije i Afrike prema Europi. Za europsko područje, posebice manje tradicionalne države poput naše Hrvatske, različitosti predstavljaju velike izazove. »Praksa identificiranja doseljenika iz Afrike i Azije s nekršćanskim vjerama razlog je tome što je u Zapadnoj Europi mjerilo pripadnosti religiji najvažnije mjerilo društvene identifikacije pojedinca« (Perotti, 1994, 15).

Društvo Zapadne Europe bilo je mišljenja kako je upravo religijska različitost prepreka stvaranju homogenog društva. Integracija i asimilacija različitih naroda, kultura ili religija smatrana je nemogućom misijom. Na samim počecima velikih migracija, odgojno-obrazovni sustavi nisu bili spremni niti su predvidjeli uvjete u kojima će morati funkcionirati. Naime, vjerski pluralizam pojavio se kao poseban oblik interkulturalnog obrazovanja. Stoga je bilo potrebno prilagođavati se novonastaloj situaciji. »Masovne migracije na globalnoj razini koje su promijenile demografsku strukturu većine europskih država proširile su pojam nacionalnog identiteta davanjem prostora novim - interkulturalnim identitetima, stavljajući ih pred izazove suočavanja s neminovnim promjenama uzrokovanim prijelazom jedinstvenih monokulturalnih i nacionalnih u kulturno-pluralna društva« (Bedeković; Zrilić, 2014, 112).

Europa danas, pa tako i Hrvatska, uči se prihvaćati i živjeti s različitostima. Potiče se razvoj multikulturalnosti i posebno međureligijskog dijaloga. Raznolikost kultura i religija treba biti prihvaćena kao nešto što čovjeka obogaćuje raznim znanjima. Takva znanja i vrjednote treba objektivno promicati upravo kroz obrazovni sustav. »Međusobna interakcija pripadnika različitih kultura različitost je učinila sastavnim dijelom suvremenog društva, koje iziskuje poduzimanje određenih društvenih mjera za određivanje većinskog, odnosno manjinskog statusa, kao i reguliranje njihovih međusobnih odnosa« (Bedeković; Zrilić, 2014, 112).

Prije govora o konceptu interkulturalna obrazovanja, valja istaknuti polazišnu točku interkulturalnog kurikulumu. Riječ je o kulturi. »Kultura naroda mnogostruko prožima svoje članove: njihov način mišljenja, osjećanja i prosuđivanja, prehranu, odijevanje, govor tijela,

ideale zadovoljstva, oblike imaginacije, estetske, moralne i druge vrednote« (Burai, 2015, 97). Kultura oblikuje kurikulum, kao takva promjenjiva je, jednako kao i kurikulum. Promjene su međusobno uvjetovane, a najčešće se mijenjaju svijest, stavovi i vrijednosti koje su ujedno i glavne karakteristike kulture.

1.2.1 Koncept, zadaće i ishodi interkulturalna obrazovanja

Prethodno navedene situacije uvjetovale su stvaranje koncepta interkulturalnog obrazovanja (i odgoja). Radi se o konceptu izraženom raznim definicijama. »Naime, interkulturalno obrazovanje temelji se na općem cilju omogućavanja svakom pojedincu njegova razvoj u društveno biće koje će kroz život i suradnju s drugima doprinosti društvu. Takav način obrazovanja univerzalan je, bez obzira na identitet, jer različiti ljudi tvore društvo kakvo ono jest, a samo takvim načinom obrazovanja doprinose napretku interkulturalnog društva. Razvija se s tim poseban osjećaj pripadnosti zajednici, a i cjelokupnom čovječanstvu.«³

Interkulturalizam ne podrazumijeva samo suodnos različitih kulturnih obrazaca, već nudi mogućnost uspoređivanja te kvalitetnog prihvaćanja i razumijevanja različitih ideja i mišljenja. Posebno ovdje možemo govoriti o razumijevanju etničkih, religioznih, kognitivnih ili seksualnih razlika. Odlika interkulturalizma upravo jest ostvarenje dijaloga između raznih kultura te se ističe važnost i potreba međusobnog susreta i uvažavanja.

Najčešća definicija koju možemo pronaći jest da je to sistem i rezultat brojnih formalnih, neformalnih i informalnih obrazovnih programa. Cilj im je postići poštovanje i uzajamno razumijevanje među članovima različitih grupa. Edukacija utječe na razvoj društva i radi toga je uloga škola u razvoju interkulturalnog društva nezamjenjiva. Obrazovanje samo po sebi ne dovodi do suzbijanja rasizma, ono ipak ima važan doprinos u poticanju razvoja interkulturalnih vještina, vrijednosti i znanja pojedinaca u društvu.⁴

Posebnu vrijednost ove vrste obrazovanja trebaju prihvatiti tradicionalne, pa čak i konzervativne države, nerijetko zatvorene kvalitetnom dijalogu s novim kulturama. Otvorenost, prihvaćanje i dijalog put su ka kvalitetnijem načinu suživota. Jedinstvenost i vrijednost svake kulture same po sebi uvelike doprinose čovječanstvu. Prema tome, interkulturalno obrazovanje

³ <https://epale.ec.europa.eu/hr/blog/interkulturalno-obrazovanje> (05.07.2021.)

⁴ <https://epale.ec.europa.eu/hr/blog/interkulturalno-obrazovanje> (05.07.2021.)

zahtjeva drugačije pristupe nastavi, kurikulumu i pojedinačnim predmetima. »Slobodno je zaključiti kako interkulturalno obrazovanje pred sebe stavlja zadatke koje treba ispuniti, a to su: usvajanje temeljnih znanja; razvoj sposobnosti, vještina i stavova u području interkulturalizma, koje će kroz konfrontaciju sa diskriminacijom, predrasudama i nejednakošću u školi i društvu, doprinijeti prihvaćanju različitosti; promoviranje demokratskih vrijednosti i temeljnih ljudskih prava«.⁵

Uz navedene zadatke, interkulturalno obrazovanje ima i svoje ishode. Konkretno, razvijati interkulturalne kompetencije pojedinaca u društvu: sposobnost ulaska u odnos i dijalog s različitim kulturama; sposobnost interpretacije, kritičkog, ali i analitičkog razumijevanja kako svoje, tako i tuđe kulture, tradicije, religije i sl.

1.2.2 Implementacija u obrazovni sustav

Ideja interkulturalizma javila se kao moguće rješenje kvalitetna suživota u suvremenom multikulturalnom društvu, a trajna potreba za prilagodbom obrazovanja demokratskim standardima europskog kulturno-pluralnog društva u centar pozornosti dovodi pitanje implementacije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u kontekstu promicanja europskih vrijednosti i podupiranja europske dimenzije obrazovanja kao dominantne smjernice obrazovnih politika europskih zemalja.

Kako bi se interkulturalni odgoj i obrazovanje razvili na pravi način i ostvarili postavljene ciljeve, trebalo je pripremiti škole i učitelje poučavati druge o poštivanju etničkih, religijskih, jezičnih i kulturnih različitosti. Identitet i kompetencije učitelja bile su ključne za razvoj takve vrste obrazovanja i odgoja. Prema tome, kako bi se postigla efikasnost i ostvarili ciljevi interkulturalnog odgoja i obrazovanja, potrebno je imati educirane nastavnike/odgojitelje. Njihove kvalifikacije trebaju proći kroz proces interkulturalne obuke i dobre pripreme. »Kompetentan nastavnik/odgojitelj mora imati: verbalne i neverbalne komunikacijske kompetencije, dobro poznavanje svoje i drugih kultura, sposobnost poštivanja, razumijevanja i prihvaćanja odgajnika koji pripadaju drugim kulturama, interaktivan odnos s „drugima“, kontinuirano stjecati saznanja o sebi na individualnoj i na razini pripadajuće grupe« (Hercigonja, 2017, 111). Potrebna je i kreativnost, sposobnost odbacivanja mogućih stereotipa ili predrasuda o nekim „drugačijim“ kulturama, i uz sve to, otvorenost prema kulturnim

⁵ <https://epale.ec.europa.eu/hr/blog/interkulturalno-obrazovanje> (05.07.2021.)

razlikama. Osim toga, naglašava se i sposobnost poticanja odgajanika na razvoj kritičkog mišljenja. Nastavnik bi trebao »odgajati svoje odgajanike kako bi potakao njihovu sposobnost rasprave i analiziranja aktualnih društvenih i političkih problema i sukoba i tako ih upoznao s kulturološkim vrijednostima« (Hercigonja, 2017, 111).

Također, predloženi su i programi izobrazbe nastavnika/odgojitelja, a neki od njih su:

»temeljita etnosociologijska studija te usporedba različitih sustava kulturalnih referenci koje odgojitelji mogu otkriti kod svojih odgajanika; produbljeno znanje o ljudskim pravima te određenje izvora nesnošljivosti i ksenofobije; znanje o sociologiji kultura: njihova propusnost i njihova krutost, njihovi simbolični aspekti, ravnoteža moći između njih; stvarni kontakt s doseljeničkim i starosjedilačkim zajednicama kao način poboljšanja suradnje s obiteljima odgajanika« (Hrvatić, Piršl, 2007, 257).

Usvajanje interkulturalnih kompetencija kroz interkulturalni odgoj, mora se provoditi kroz sve stupnjeve obrazovanja, od vrtića pa sve do visokih škola. O interkulturalnom obrazovanju možemo govoriti i u kontekstu cjeloživotnog obrazovanja, a ono se smatra osnovom za kontinuirano usvajanje europskih vrijednosti i djelotvorno ostvarivanje europske dimenzije obrazovanja. »Od škole se pritom očekuje da osigura obrazovanje u kome će opći razvoj pojedinca, promatran iz europske perspektive, biti u funkciji stjecanja znanja, vještina i stavova potrebnih za suočavanje s izazovima suvremenoga europskog društva« (Bedeković; Zrilić, 2014, 114).

Mlade se priprema i osposobljava za dijalog temeljen na očuvanju vlastitog identiteta i kulturnog nasljeđa, a istovremeno se želi postići istinsko uvažavanje i prihvaćanje drugih. Time se promiče društvena odgovornost i gradi se kvalitetno demokratsko društvo.

»Osnovna načela interkulturalnog odgoja i obrazovanja temelje se na:

- Smanjenju stereotipa i predrasuda
- Uklanjanju etnocentrizma, nacionalizma i diskriminacije
- Suzbijanju ksenofobičnosti i diskriminacije
- Uvažavanju jezika manjinskih zajednica
- Prihvaćanju etičnosti
- Naglašavanju snošljivosti, zajedništva i suživota različitih kultura
- Osvještavanju mogućnosti uzajamnog kulturnog obogaćivanja

- Poticanju tolerancije i međusobne solidarnosti
- Zagovaranje i promicanje nenasilnog rješavanja sukoba« (Bedeković; Zrilić, 2014, 115).

Temeljeno na navedenim načelima, zadatci interkulturalnog odgoja i obrazovanja usmjereni su razumijevanju drugih kultura, prihvaćanju raznolikosti društva i razvoju višekulturalnog identiteta.

1.3 Utjecaj duhovne dimenzija pojedinca na obrazovanje

Duhovnost se sve više proklamira kao bitan segment obrazovanja, posebice danas kada na naše stavove utječu razne ideologije, svjetonazori i društvo općenito. Kako bismo mogli odgovoriti na ključna pitanja ovoga rada treba prvenstveno definirati ključne pojmove i staviti ih u određeni kontekst. U temelju svega stoji filozofija, a odmah nakon nje teologija koja podrazumijeva postojanje nadnaravnog, transcendentnog, odnosno Boga. Iz filozofije i teologije, kao dvije bliske znanstvene discipline, razvijalo se obrazovanje i pedagogija odnosno posebni odgoj kroz sustav školovanja. Etimološki, filozofija je ljubav prema mudrosti. Podrazumijeva sveukupna čovjekova promišljanja o njegovom odnosu prema zbiljnosti, Bogu, društvu, sebi, o ispravnim načinima promišljanja itd.

Povijesna istraživanja često govore kako religija postoji otkad je i čovjeka. Nastojalo se spoznati izvor života, počelo, svojevrsni „*arche*“ ili „*Logos*“ kojim su se bavili već antički filozofi. Stoga, općenito govoreći, religija jest sustav vjerovanja, etičkih vrijednosti i čina kojima čovjek izražava svoj odnos prema svetom (nadnaravnom). Religija je institucionalizirana, podrazumijeva pozitivni vid kulta, obrede, moralna pravila prema kojima žive pripadnici određene religije. Čovjek tako unutar sebe ima osjećaj religioznosti, a njega bih okarakterizirala kao osjećaj pripadnosti, osobno štovanje i klanjanje nečemu svetom.

Od religije razlikujemo vjeru, odnosno osobni odnos prema Bogu. Vjerujemo da postoji Bog, Stvoritelj svega svijeta i čovjeka. Boga doživljavamo i u određenoj mjeri spoznajemo snagom uma i intuicije kao duhovno biće. Od Boga kao duhovnog bića polako dolazimo do pojma duhovnosti.

1.3.1 Terminološko određenje

O duhovnosti ovdje govorimo iz pozicije kršćanske teologije, ali termin dakako koristimo i univerzalno, izvan religijskog konteksta. Prvo valja ponoviti kako je čovjek tjelesno i duhovno biće. Materijalno je njegovo tijelo, a duhovni dio je ono što ga uzvisuje iznad svih stvorenja na svijetu. Ljudska duša, duh i razum su nešto što je svojstveno isključivo čovjeku.

Nematerijalni dio čovjeka, prema Bibliji, dar je Božji, ono po čemu smo slični Njemu. Duhovnost potječe od riječi „duh“ (štoviše „Duh“) i zato termin djeluje više kršćanski, budući da vjerujemo da je Duh Sveti prvo počelo svakog kršćanskog života. Nadalje, duhovnost »istodobno označuje objekt koji se proučava, tj. jednu bitno duhovnu stvarnost, i samu znanost koja ga proučava« (Matanić, 1994, 40).

Nekolicina sinonima zamjenjuje sam pojam duhovnosti, a to su: duh, duhovni nauk i učenje, religioznost, pobožnost, duhovno iskustvo, tip religioznog života, metoda itd. O duhovnosti govorimo također i kao o sinonimu pobožnosti ili religioznosti ili ostvarenog, prakticiranog ili iskustvenog duhovnog života. Ne ograničavamo se isključivo na kršćane već podrazumijevamo sve one koji imaju osobni odnos prema božanskom. »Duhovnost je znanost o duhovnom životu gledanu bilo u njegovu teološkom opsegu bilo u njegovim pojavnim opsezima« (Matanić, 1994, 44). Navedena definicija sastavljena je od četiri bitna elementa:

1) Tvrdi se da je riječ o znanosti (studiju, istraživanju), ali ne odijeljenoj od „umijeća“ i prakse; ona je skup načela i prakse koji vode do sigurne spoznaje po uzrocima u određenu predmetu;

2) spomenut je materijalni objekt ove znanosti koji je, specifično kršćanski duhovni život, koji se može poistovjetiti sa samim kršćanskim savršenstvom ili svetošću;

3) govori se o tome kako se proučava taj život ili svetost, tj. koji je njezin formalni objekt, u isto vrijeme teološki i pojavni (ljudski, povijesni, društveni);

4) „fenomenološki opsezi duhovnog života“ – ti opsezi su mnogostruki i različiti, te njima odgovara mnogostrukost izraza duhovnosti, osim onih teoloških. Treba tražiti uzrok ili uzroke višestrukosti posebnih ili osobitih duhovnosti (Matanić, 1994, 45).

Za temu kojom se bavimo jako je važno sljedeće tumačenje duhovnosti. »Duhovnost se katkada poistovjećuje s pojmom duhovnih škola. Te su škole zapravo skup ljudi i djela koja naučavaju, proučavaju i primjenjuju načela i praksu jedne određene posebne duhovnosti« (Matanić, 1994, 45). Voditelji takvih škola ili ustanova moraju biti posebno izgrađene ličnosti i istinski promicati duhovni život koji žive. Njihova zadaća »nije u davanju odgovora nego u ostvarenju mogućnosti da se darovani Božji život sve više razvija« (Jurić, 2017, 776). Odgajatelji, učitelji, duhovni voditelji, kako god ih nazovemo imaju zadaću uvijek biti uz sve zadaće i tješitelji, čuvari, poticatelji i savjetnici. Duhovno vodstvo je doista potrebno, kako učenicima, tako i učiteljima odnosno nastavnom osoblju koje sudjeluje u odgojno-obrazovnom sustavu.

Ovdje duhovnost primarno vezujemo s posebnim duhovnostima raznih redovničkih zajednica i obitelji. Iako poistovjećivanje duhovnosti sa „školom duhovnosti“ ponekad nije opravdano budući da svaka duhovnost nema uvijek i određenu školu, dok svaka škola, ako već postoji, pretpostavlja određenu duhovnost. Posebice kada govorimo o vjerskim školama koje u svojem odgojno – obrazovnom sustavu imaju posebno naglašenu duhovnost koja utječe na formaciju učenika te ustanove.

Duhovnost možemo tumačiti kao znanost i stvarnost. Prvenstveno nešto moramo živjeti kako bismo mogli proučavati, stoga je ovdje važnija stvarnost i življenje duhovnosti, posebno u životu mladih ljudi koji se nalaze u odgojno – obrazovnim sustavima vjerskih škola.

1.3.2 „Posebne duhovnosti“

Posebne duhovnosti odnose se na jednu osobu ili na skupinu osoba, ili na neku kategoriju osoba koje mogu biti vremenski ili prostorno ograničene. Mogu također raspravljati o dijelu predmeta s određenog stajališta. Posebne duhovnosti interesiraju mnoge autore jer se na temelju njih razvija i drugačija, raznovrsna evangelizacija u ovom „modernom društvu“. O posebnoj duhovnosti govorimo, također, kao o znanosti (Matanić, 1994, 49).

Svaki duhovni život u svojim različitostima u temelju ima opći i univerzalni kršćanski život. S tim u vezi prihvatljiva je ovdje i misao pape Pavla VI koji kaže:

»Da se razumijemo: svetost je jedina, a sastoji se u tome da budemo ujedinjeni s Bogom, životno, po ljubavi, ali se ona ostvaruje kroz mnoge i različite oblike. Dobrota, odnosno svetost, jednog djeteta, razlikuje se od dobrote jedne odrasle osobe; različita je dobrota žene; dobrota jednog vojnika drukčija je

npr. od dobrote jednog bolesnika ili starca. Svaki životni stalež ima svoje posebne kreposti. Možemo reći da svaka osoba ima svoj način ostvarivanja svetosti, već prema vlastitim sposobnostima i vlastitim obvezama. Ono pak što ne smijemo zaboraviti jest ovo: svatko je od nas pozvan da bude svet, tj. uistinu dobar, uistinu kršćanin« (Matanić, 1994, 49).

»Različita su mjerila prema kojima se određuju razlike između posebnih duhovnosti, a one su sljedeće: etničko–geografsko, doktrinalno, asketsko–praktično, antropološko ili psihološko, mjerilo koje vodi računa o staležima i zanimanjima vjernika, povijesno-kronološko i konačno, mjerilo razlikovanja osobitih duhovnosti po velikim utemeljiteljima redovničkih obitelji i po samim redovničkim institutima« (Matanić, 1994, 50-52). Bitno je ovdje istaknuti one koje su od velike važnosti kroz povijest, ali i danas u sustavu obrazovanja. Danas se mnogo govori i piše o tome kako odgajati i oblikovati, kako se odgajati, obrazovati i oblikovati u nekoj krjeposti, obvezi ili zanimanju. O tome govori asketsko-praktično mjerilo. Nadalje, antropološko mjerilo govori o intelektualističkim ili spekulativnim, čuvstvenim i praktičnim duhovnostima. Toj bi vrsti duhovnosti pripadale i one koje se razlikuju po ljudskoj dobi ili spolu. S obzirom da crkveno učiteljstvo vodi računa o staležima i zanimanjima vjernika, govorimo o duhovnosti redovničkog i svećeničkog staleža, također govorimo i o duhovnostima određenih zanimanja, kao liječničkoj, nastavničkoj (učiteljskoj); o duhovnosti političara, radnika, književnika itd. (Matanić, 1994, 52).

Naše intelektualne sposobnosti dar su Božji te možemo reći da Bog ima veliku ulogu u našem ostvarivanju i izgrađivanju svih vještina i sposobnosti. U svakom duhovnom naporu, kao i u cijelom razvoju duhovnog života, Božje djelovanje, posredstvom milosti uvijek ostaju supostojeći i neodijeljeni, dok se duhovni život postupno razvija.

1.3.3 Od duhovnosti ka religijskom odgoju

Nov način razmišljanja o društvu danas, o društvu koje je s povećanjem materijalnog blagostanja zanemarilo duhovnu dimenziju čovjeka, zahtjeva promjene odgojno-obrazovnog sustava koje će čovjeka i njegovo nutarnje stanje staviti u prvi plan. Uslijed te potrebe, sve veći su interesi za upisivanjem djece u vjerske škole i institucije. Pitanje duhovnog i moralnog sve je važnije u društvu. Nova kvaliteta obrazovanja mora pomoći rađanju novog humanizma, onog koji pridaje posebnu važnost poznavanju i poštovanju kultura i duhovnih vrijednosti različitih civilizacija.

Suvremeni svijet, društveno-kulturni i politički kontekst uvelike utječe na razvoj mladih i izgradnju stavova, najviše na etičke i moralne vrijednosti, ali i načine promišljanja. Radi toga dolazi često do problema u ispravnom shvaćanju etički ispravnih stavova. Takvo stanje društva mladih ljudi veliki je izazov za odgajatelje u školskom odgojno-obrazovnom sustavu. »Velik broj europskih zemalja razvija i mijenja svoje odgojno-obrazovne sustave s povećanim interesom za etičku i moralnu perspektivu odgoja i obrazovanja. Jedno od ključnih pitanja tih promjena jest pitanje odgoja i vrijednosti, a promišljanje o tome nezamislivo je bez integracije duhovnoga aspekta u odgoj i obrazovanje« (Billege; Jurić, 2017, 292).

Duhovna dimenzija ne odnosi se isključivo na religijsku specifičnu dimenziju. Govorimo o dimenziji koja se očituje kroz čovjekov rast i razvoj unutrašnjeg bića. Čovjek razvojem svoje duhovnosti ne pridaje vrijednost samo izvanjskim stvarima, konzumističkim dobrima ili tržištu. Ponajprije on se usredotočuje na duhovni život, unutrašnji dijalog, na razmišljanja o značenjima smisla i nade, te razvija svoje sposobnosti divljenja i slušanja (Razum, 2008, 62).

U postizanju tih ciljeva, usmjerenih dobru čovjeka, pomaže religijski odgoj. No, valja također naglasiti razliku duhovnosti i religioznosti. Duhovnost je puno širi pojam, jer je moguće biti duhovan, ali ne i religiozan te je jednako moguće biti religiozan, ali ne i duhovan. »Duh je integrativna sastavnica ljudskoga bića, antropološko-filozofski utemeljen i kao takav može se i treba razvijati u odgojno-obrazovnom sustavu« (Billege; Jurić, 2017, 293). Religioznost se veže uz konkretnu religiju, a sažima u sebi štovanje religije, prakticiranje, odnos s nadnaravnim, poštivanje svih vrijednosti koje religija predstavlja itd. No, duhovnost je komponenta koja je ključna u kontekstu religijskog odgoja i religijskih ustanova. Religija u ovom slučaju podrazumijeva i vjeru koju tumačimo kao osobni odnos s Bogom. Možemo stoga govoriti o odgoju u vjeri, ali često danas takve škole primaju učenike različitih religija. Takve situacije su primjer stvaranja dijaloga s drugačijima od nas. Tako duhovnost može uvijek biti zajednička poveznica iako je religija potencijalno različita.

Religijski odgoj je najviše usmjeren procvatu ljudskog bića kao takvog, formiranju osobe s vrijednostima koje se posebno naglašavaju i protežu kroz religiju kojoj pripadaju. Takav odgoj odvija se po uzoru na Božje savršenstvo. Svaka osoba, participirajući na bitku Savršenog, treba težiti doseći što viši stupanj tog savršenstva i ideala prema kojem živi. Svaka religija u svojoj srži mora biti usmjerena dobru čovjeka i u tom smislu govorimo o dijalogu religija. Na poseban

način proklamira se otvorenost drugima, solidarnost, suradnja, društvena jednakost, a upravo su ti čimbenici put ka cjelovitom odgoju osobe.

Religijski odgoj vodi računa o religijskoj različitosti u školi i društvu, ne zatvara se u svoj oklop i ne bježi od dijaloga s drugim kulturama. Religijska nastava, škola i takav odgoj trebaju promicati susrete različitih kultura i poticati prihvaćanje drugih i drugačijih.

Poziv na promicanje međureligijskog dijaloga također je, gledajući iz perspektive Katoličke Crkve, izrečen na Drugom vaticanskom saboru. Crkva se rado otvara nekršćanskim religijama, a pozornost stavlja na ono što je zajedničko svim ljudima. Smatra se čak da bi kršćanstvo moglo biti jedna „radionica interkulturalnosti“ odnosno interkulturalnost se potencijalno razvija po uzoru na kršćanske ideale odgoja (Razum, 2008, 268). Kršćanstvo je zasigurno imalo veliki utjecaj i doprinos za sveopću etiku i ljudska prava, osobito vidljiv doprinos u ostvarenju mira, pravednosti, solidarnosti i slobode. Kroz sustav religijskih škola i takvog načina odgoja, osobe upoznaju srž svoje religije ispravno postupaju prema različitosti.

»Škola, zajedno s crkvom, sinagogom, džamijom privilegirano je mjesto u kojem je moguće stvoriti, od prvih školskih godina, razumijevanje religijske različitosti kao pozitivnog elementa naše kulture o kojem valja učiti i kojeg valja kritički analizirati« (Razum, 2008, 269).

Doista, pružanjem cjelovitih informacija o religiji i kulturi, otvara put suživotu, dijalogu i društvenoj toleranciji koja prihvaća drugog i drugačije. Religijski odgojno-obrazovni sustav promiče na poseban način učenje o međureligijskom ili međukulturalnom dijalogu. Prema profesoru Pranjiću, u glavni sadržaj takvog učenja ubraja se sljedeće:

a) Upoznavanje osnovnih karakteristika kršćanstva, židovstva i islama s njihovim naukom, tradicijom i primjenom svih religijskih vrednota na konkretan život; b) upućenost u razne kršćanske konfesije kao što su katoličanstvo, pravoslavlje, protestantizam, u ono što je svima zajedničko te po čemu se razlikuju, razloge njihova nastajanja i njihov odraz na stvaranje multireligiozne kulture; c) poznavanje glavnih blagdana svake religije, njihova značenja i oblik slavljenja te nastojanje da se u blagdanima sudjeluje ukoliko je to moguće; d) shvaćanje religioznosti kao intenzivni nutarnji život koji se njeguje specifičnom duhovnošću, dakle da to nije samo vanjska manifestacija; e) njegovanje solidarnosti na području humanog i duhovnog, sudjelovanje u duhovnim susretima pripadnika pojedinih vjerskih zajednica, koliko je to

moгуće i dopustivo; f) promicanje interakcije dijaloga i navještaja u ozračju međusobnog povjerenja, služenja i poštovanja, bez prozelitizma, nego s namjerom da se bude i istini pred sobom, pred drugim i pred samom Istinom (Pranjić, 1996, 39-40).

Školama koje su primarno „profano“ usmjerene preporučuje se suradnja s religijskim ustanovama, obrazovnim institucijama u nastojanju učvršćivanja u njihovim planovima i programima koji se posebno odnose na ljudska prava, vrjednote, običaje, različitosti itd.

1.4 Škola – mjesto prihvaćanja drugoga

Temeljni izazovi suvremenog obrazovanja su osposobljavanje za iskreno suočavanje i susret s drugima i drugačijima. To je također izazov i za religijsko obrazovanje. Kako bi se otklonile poteškoće i nerazumijevanje među kulturama i religijama, trebalo je načiniti odgojno-obrazovni plan i program koji nudi iskreni i konstruktivni dijalog. Bez istinskog dijaloga i integracije nemoguće je govoriti o približavanju različitih kultura i religija. Škola je mjesto gdje je najveća potreba za ostvarenjem interkulturalnog i/ili multikulturalnog odgoja i obrazovanja.

Odgajati za multikulturalnost prije svega zahtjeva stavljanje osobe u središte pozornosti. Upravo je stavljanje osobe u središte, sa svim potencijalima koje posjeduje, osobit doprinos kršćanstva. Govor o školi podrazumijeva tri ključna pojma: osoba, kultura i proces učenja. U središtu je osoba, koja prvenstveno ostvaruje odnos odgajanik – odgajatelj. U trenutku kada je dijalog na toj relaciji ostvaren, osoba može biti poučena o svojoj kulturi, a potom o kulturi koja mu je strana. Odgajatelji moraju imati kompetencije i sposobnosti prenijeti odgajanicima informacije na pravi način. Da bi se prevladali potencijalni sukobi ili konflikti te moguće predrasude između učenika i nastavnika, potrebno je shvatiti da svatko ima svoje motrište i percipira situacije s vlastitog motrišta. Motrište svakog pojedinca uvjetovano je subjektivnim utjecajima i kulturom u kojoj živi. »Odgajati u multikulturalnom kontekstu znači razvijati kod učenika sposobnost za razumijevanje i prihvaćanje činjenica da ljudska civilizacija nije jedna i da se ona izgrađuje i osnažuje susretom i uzajamnošću« (Mandarić; Razum, 2015, 65).

Ovdje valja definirati i razgraničiti razliku pojma „multikulturalnost“ i „interkulturalnost“. Iako bliski po svojem značenju i interpretaciji, postoji razlika vidljiva već u prefiksu „multi“ i „inter“. »Izraz „multi“ (lat. *multus* - mnogo) implicira tek istodobno postojanje više elemenata u danom kontekstu - više kultura, a „inter“ (lat. *inter* - među) upućuje na dinamiku, prepletanje i suodnos« (Jeknić, 2014, 1040).

Multikulturalnost više možemo koristiti kada govorimo o izlasku iz okvira vlastite kulture i spoznavanju različitosti kultura civilizacija. Ne sugerira se primarno na ostvarivanje dijaloga između različitih kultura, stoga je pojam interkulturalnosti precizniji i više odgovara sustavu odgoja i obrazovanja.

U školi prihvaćamo druge, surađujemo s njima, provodimo vrijeme s njima, učimo jedni od drugih. U takvim odnosima postavljaju se uvijek zajednički ciljevi do kojih dolazimo na iste ili slične načine. Upravo različitosti obogaćuju čovjeka da budemo sličniji jedni drugima u solidarnosti, pomaganju, toleranciji i poštovanju. Drugi upravo i jesu polazište cijele teorije ovog načina odgoja i obrazovanja. Otkrivanje drugih ujedno je otkrivanje odnosa, a ne prepreka. »U odnosu je izvor snažne pedagoške motivacije i radi toga je sustav interkulturalnog obrazovanja usredotočen na sustav odnosa djece i mladeži« (Ninčević, 2009, 63).

Poznati marokanski pisac, Tehar Ben Jelloun, u svojoj knjizi *Il razzismo spiegato a mia famiglia* savjetuje sljedeće:

»Kada se vratiš u školu, dobro pogledaj suučenike i primijetit ćeš da su svi različiti. Ta različitost je lijepa stvar. To je dobra prilika za ljudskost. Ti učenici dolaze iz različitih obzorja, sposobni su dati ono što nemaš, kao što ti možeš njima dati ono što oni ne znaju (...) Znaj da je svako lice jedno čudo. Jedinstveno. Ne možeš pronaći dva lica potpuno identična. Nisu važne ljepota ili ružnoća: to su relativne stvari. Svako je lice simbol života i svaki je život vrijedan poštovanja« (Mandarić, Razum, 2015, 66).

Nakon obitelji, škola je mjesto gdje se učenici uče biti savjesni građani, pod uvjetom da razvija sposobnosti za komunikaciju s okolinom i sposobnost za partnerstvo. Školu ne smijemo shvaćati kao instituciju koja prenosi informacije, ona je »posrednik znanja, uz to i mjesto kritičke prosudbe spoznaja i života, vrednovanja i kritiče integracije različitih znanja, vještina i sposobnosti« (Ninčević, 2009, 75).

Škola mora biti neutralna kad je u pitanju neki politički, ideološki, svjetonazorski ili religiozni izbor, ali nikada ne smije niti može biti vrijednosno neutralna. Škola je najčešći i najvrjedniji primjer multikulturalnog društva, nažalost kao takva ponekad postaje i prostor sukoba, ali i pomirenja mladih različitih kultura i religija.

1.5 Potreba interkulturalnog odgoja i obrazovanja

Sve do sad rečeno dio je interkulturalnog odgojno-obrazovnog sustava, napose govoreći o (Zapadnoj) Europi koja potencira tezu „učiti biti zajedno“ jer je to neophodno za razvoj europskog društva. Riječ je o odgoju koji daje svakoj osobi pravo da bude drugačija, pridonosi ostvarivanju jednakih mogućnosti za sve i priprema učenike za zajednički život u demokratskom društvu.

»Škola u Europi trebala bi potaknuti sve da se osjećaju ohrabrenima u prihvaćanju vlastite raznolikosti kako bi ostvarili svoje identitete kao zbroj različitih pripadnosti, umjesto da samo jedan od njih uzdigne na pijedestal i od njega učini sredstvo isključivosti« (Ninčević, 2009, 80).

Monokulturalno društvo Europe našlo se u potrebi za novim i drugačijim sustavom obrazovanja. Naime, valjalo je na pravi način pristupati osobama koje dolaze često iz teško ugroženih područja na kojima je kultura i način života apsolutno drugačiji nego u europskom društvu. Suvremeno društvo opterećeno mnogobrojnim napetostima, sukobima, neprihvaćanjem, ne može odbaciti ideju interkulturalnosti. Škola se tako našla u nepoznatoj situaciji, gdje postaje kulturno pluralna sredina. Radi toga, valjalo je raditi na izgradnji identiteta. Samo svijest o vlastitom identitetu i poznavanje vlastite kulture dopušta prepoznavanje i prihvaćanje različitosti.

Europsko društvo osnaživanjem odgoja i obrazovanja želi postići dobru suradnju i interakciju svih pripadnika tog područja. Upravo je pojam interkulturalizma oblikovalo Vijeće Europe početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća. Danas je taj pojam ponajviše potaknut velikim migracijama i kontaktom s drugim kulturama, a uz to je riječ i o ekonomskom i gospodarskom razvoju i globalizaciji. Sadržaj koji nudi interkulturalizam može se pojavljivati u okvirima raznih predmeta i tema u nastavi poput građanskog obrazovanja, osobnog i socijalnog razvoja. Svrha je dovesti u suodnos i dijalog različite kulture odnosno nositelje tih kultura (Topić, 2010, 410).

Potaknuti ovim činjenicama, možemo zaključiti kako je vrlo važno od samih začetaka interkulturalnog odgoja i obrazovanja pravno uređenje cijelog sustava. Europa želi sustavno uređena funkcionirati u multikulturalnom društvu koje će pridonositi socio-ekonomskom razvoju. Obrazovanje je u današnjem društvu koje želi napredovati neophodno. Upravo u multikulturalnom društvu treba ostvariti cilj da pravo na obrazovanje dobije svaka osoba, bez

obzira na porijeklo, nacionalnost, boju kože, jezik kojim govori itd. Stoga, u sljedećem poglavlju rada govorimo upravo o tome, o pravima svake osobe na obrazovanje, kako bi svatko mogao biti obrazovan i sposoban ostvarivati dijaloge i prihvaćati različitosti.

2 Pravo na odgoj i obrazovanje

2.1. Opća deklaracija o pravima čovjeka

Uz dokumente koji su joj prethodili, *Opća deklaracija o pravima čovjeka* naglašava pravo svake osobe, bez obzira na dob, na mogućnost obrazovanja. *Opća deklaracija o pravima čovjeka* usvojena je i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 10. prosinca 1948. godine. U trideset članaka utvrđena su temeljna prava svakog čovjeka bez ikakve diskriminacije. Taj dokument zajednički je svim narodima i državama. Svaki pojedinac i dio društva poučavanjem i učenjem teži promicanju ljudskih prava i slobode, a time se osigurava opće poštovanje i priznanje svih naroda.

Čl. 26. nalaže pravo na obrazovanje:

- »1. Svatko ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnom i temeljnim stupnjevima. Osnovno obrazovanje mora biti obvezno. Tehničko i stručno obrazovanje mora biti opće dostupno, a visoko obrazovanje mora biti jednako dostupno svima na osnovi uspjeha.
2. Obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobnosti i jačanju poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Ono mora promicati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelovanje Ujedinjenih naroda na održavanju mira.
3. Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru vrste obrazovanja za svoju djecu«.⁶

Obrazovanje valja smatrati »najvažnijim raspoloživim sredstvom za poticanje dubljeg i skladnijeg ljudskog razvitka a time i za smanjenja gladi, siromaštva, izvlaštenosti, neznanja, ugnjetavanja i rata« (Delors, 1999, 13).

Zadaća obrazovanja je doista plemenita. Teži se poticati svakog pojedinca, postupati u skladu s njihovim tradicijama i uvjerenjima te poštovati pluralizam, uzdizati ljudski um i duh na razinu univerzalnog. Obrazovanje je jedini način koji osigurava opstanak društva, ali i cjelokupnog čovječanstva. Razvoj svake pojedine osobe ključan je za razvoj društva stoga treba poticati razvoj duha i tijela, inteligencije, osjetljivosti, smisla za ljepotu, osobne odgovornosti i duhovnosti. Prava djece sinonim su za dobrobit djece. Pravima se omogućavaju osnovne potrebe djece koje su formulirane na način da se prepoznaju i istaknu njihove potrebe (Polić, 2015, 194).

⁶ Opća deklaracija o pravima čovjeka, čl. 26.

Pravo na odgoj i obrazovanje uređuje svaka država stoga je odnos države i školstva uvijek poseban. Svaka suverena država mora držati pod kontrolom organizaciju i djelovanje odgojno-obrazovnog sustava. Svako dijete ima pravo na obrazovanje, a država time postaje održiva tako što se u budućnosti može kadrovski i ideološki obnavljati (Tomić, 2015, 185).

2.1 Izvješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće

Izvješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće promiče interkulturalni odgoj i obrazovanje, ističe temelje na kojima se treba graditi obrazovanje: „učiti živjeti zajedno tj. učiti živjeti s drugima“. Te teze jedne su od definicija interkulturalnosti.

»Da bi djeci i mladeži prikazalo točnu sliku svijeta, obrazovanje (u obitelji, zajednici ili školi) mora im najprije pomoći otkriti tko su oni. Tek će tada biti u stanju uživjeti se u tuđu situaciju i shvatiti tuđe reakcije. Razvitak takve empatije u školi donosi ploda u obliku doživotnog društvenog ponašanja« (Delors, 1999. 104).

2.2 Povelja Europske unije o temeljnim pravima iz 2000. godine

Sljedeći dokument koji govori o pravu na obrazovanje jest *Povelja Europske unije o temeljnim pravima* koju su svečano proglasili Europski parlament, Vijeće EU i Europska komisija 2000. godine. U čl. 14. u kojem se govori o pravu na obrazovanje ističe se »pravo roditelja da odgajaju i poučavaju djecu u skladu sa svojim religioznim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima«. Vijeće Europe, međunarodna organizacija sa sjedištem u Strasbourgu na poseban način također promovira i promiče važnost međukulturalnog i međureligijskog dijaloga u Europi. Time se osigurava stabilnost, povezanost, razumijevanje i međusobno poštovanje u multikulturalnom društvu. Preporuke Vijeća Europe upućene ministrima javnog obrazovanja država članica govore o tome da temeljni odgojno-obrazovni kurikulum treba sadržavati objektivne činjenice i podatke o osnovnim religijama i zajednicama nastalim iz njih, u okvirima poučavanja religija, etike te osobnih i društvenih prava.

2.3 Konvencija o pravima djeteta

Nadalje, *Konvencija o pravima djeteta* obvezuje sve stranke potpisnice *Konvencije* na zaštitu i osiguranje ljudskih prava i temeljnih sloboda. *Konvencija* je međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine. Sadrži univerzalne standarde koje država stranka *Konvencije* mora jamčiti svakom djetetu. Govori se, naime, o obvezama odraslih prema djeci, kao i o obvezama društvenih čimbenika glede zaštite svakog djeteta. Djetetu se pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao prema osobi kojoj je potrebna posebna zaštita. *Konvencija* je pravni akt, sa 54 članka, a s obzirom na vrste prava, članci se mogu razvrstati na sljedeći način: prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja. Izdvajamo članke koji se odnose na pravo obrazovanja svakog djeteta:

članak 28:

- »1. Države stranke priznaju svakome djetetu pravo na obrazovanje te će u svrhu ostvarivanja tog prava postupno i na temelju jednakih mogućnosti za svu djecu osobito:
- a) svima osigurati obvezno i besplatno osnovno obrazovanje;
 - b) poticati razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opću i stručnu izobrazbu, te ih učiniti raspoloživim i dostupnim svakom djetetu te poduzeti primjerene mjere kao što su uvođenje besplatne izobrazbe i osiguranje materijalne podrške kad je ona potrebna;
 - c) svim prikladnim sredstvima učiniti više i visoko obrazovanje dostupno svima na temelju sposobnosti;
 - d) učiniti da obavijestiti o školovanju te stručnoj izobrazbi i profesionalnom usmjeravanju budu dostupne svakomu djetetu;
 - e) poduzeti mjere za poticanje redovitog dolaska na nastavu i smanjenje stope ispisa djece iz škole.
2. Države stranke poduzet će potrebne mjere kako bi osigurale da se školska stega provodi na način kojim se potvrđuje djetetovo ljudsko dostojanstvo i koji je u skladu s ovom Konvencijom.
3. Države stranke promicat će međunarodnu suradnju u području obrazovanja, osobito u cilju suzbijanja neznanja i nepismenosti diljem svijeta te olakšanja pristupa znanstvenim i tehničkim spoznajama i suvremenim metodama podučavanja. U svezi s tim, posebna pozornost posvetit će se potrebama zemalja u razvoju.«⁷

članak 29:

- »1. Države stranke slažu se da obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema:
- a) punom razvoju djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti;
 - b) promicanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašanih u Povelji Ujedinjenih naroda;
 - c) poticanju poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrjednota, nacionalnih vrjednota zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potječe te poštivanje civilizacija koje se od njega razlikuju;
 - d) pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama te osobama starosjedičkog podrijetla; e) poticanju zaštite prirodnog okoliša. «⁸

⁷ Konvencija o pravima djeteta, čl. 28.

⁸ Konvencija o pravima djeteta, čl. 29.

Članci 28. i 29. ni u kojem slučaju ne tumače se na način kojim bi se ometala sloboda pojedinaca ili ustanova koje osnivaju i upravljaju obrazovnim ustanovama. Uvijek se valja rukovoditi načelima iz stavka 1. članka 29. kako bi obrazovanje u takvim ustanovama zadovoljavalo minimalne standarde koje propisuje država.

Prava djeteta ne mogu se promatrati odvojeno jedno od drugoga, kao ni od prava i odgovornosti odraslih osoba koje su s djecom u svakodnevnoj interakciji (Širanović, 2011, 317). Donošenjem prava i uređenjem zakona o obrazovanju, posebno na području Zapadne Europe, počele su se smanjivati rupe u zakonodavnoj, institucijskoj razini i u obrazovnom sustavu. Najveći razlikovni element u društvu je vjera, stoga su zemlje Europe odlučile u obrazovni sustav i kulturnu politiku ugraditi vjerski element te o tome poučavati. Obrazovanje o vjerskoj slobodi koja je jedno od temeljnih ljudskih prava i element demokratskog društva, trebalo bi spriječiti isključivanje i marginalizaciju pojedinaca i skupina.

»Škola mora prenijeti znanje i sposobnosti potrebne djeci da prihvate univerzalno, a da pritom ne zaniječu korijen svog identiteta. Za skladan razvoj pojedinčeva identiteta, pojedinačno mora biti ustrojeno prema društvenom, teritorijalnom, etničkom, jezičnom i kulturnom podrijetlu, ali nadrastiti ono što se naziva etnocentrizmom (povlačenje u etnokulturni identitet)« (Perotti, 1994, 16).

Navedeni ciljevi dovode u pitanje pravo na obrazovanje kakvo se provodi u nacijama-državama. U današnjoj Europi građani žive u situaciji akulturacije koja prelazi granice, oni imaju pravo na odgojno-obrazovni sustav bez granica. Upravo to je temeljni uvjet razvoja društva Europe. Cilj obrazovanja također, nije isključivo priprema pojedinaca za aktivan život u svijetu, nego oblikovati mlade da cijene slobodu, zdravu raspravu, društvenu jednakost te da njihovo znanje ne bude vrijedno samo ukoliko je financijski iskoristivo (Rogošić; Maskala; Jurki, 2020, 450).

2.4 Prava djeteta na religijski odgoj i obrazovanje

Sva djeca imaju pravo na cjeloviti odgoj i obrazovanje, a religijski/vjerski odgoj je dio te cjeline. Svako čovjek je po naravni religiozno biće i radi toga treba se graditi i taj segment čovjekove nutrine. Religija najčešće određuje kulturu naroda, ona je vrlo često izvor poimanja

smisla, života, povijesti ili budućnosti. Odgajajući religioznu dimenziju djeteta osposobljava ga se za autentične ljudske vrednote (Ninčević, 2015, 199).

Dijete, budući da ima razum, smatralo se podobnim za odgoj i obrazovanje još od razdoblja helenizma i ranog kršćanstva. Školovanje je tada bilo tretirano kao „formiranje razuma“ (Pranjić, 2012, 304). Povijesni izvori nastoje nam uvijek približiti stanje u određenom povijesnom razdoblju, prema njima možemo primijetiti kako je status i položaj djece često bio ugrožen. U rimskom razdoblju i prema rimskom zakonu dijete je uživalo roditeljsku skrb i zaštitu tek ako ga otac prihvati i potvrdi. Odredbe o zaštiti djece nastaju u carsko vrijeme, a primjena je uslijedila tek nešto kasnije.

Nažalost, do 4. stoljeća u Grčkoj i Rimu, pred zakonom i s obzirom na javno mnijenje, umorstvo djeteta nije bilo protuzakonito. Tu praksu kršćanski mislioci su oštro osuđivali. Smatralo se da svaki čovjek, kao Božje stvorenje, ima neotuđivo pravo na dostojanstvo (Pranjić, 2012, 305). Antičko razdoblje već je inzistiralo da religijsko mora biti predmet odgoja. Inzistiralo se da neovisno o svojoj religijskoj svijesti i opredijeljenosti, odgoj i obrazovanje budu cjeloviti, ne zanemarujući nijedan dio čovjekove osobnosti.

Pravo na vjerski/religijski odgoj i obrazovanje u školskom sustavu ostvareno je kroz nastavu vjeronauka. Vjeronauk je glavni oblik i sastavni dio religijskog odgoja i obrazovanja. Vjeronauk je integriran u opći kurikulum te on ima svoje nezaobilazno mjesto u školskom odgojno-obrazovnom sustavu. On je integralni dio suvremene demokratske i pluralističke škole. Suvremeno društvo danas je multietičko i multikulturalno, pa je potreba za vjerskim odgojem i obrazovanjem veća nego prije. Važno je i potrebno izgraditi vlastiti identitet kako bi lakše ostvarivali dijalog s drugim religijama (Ninčević, 2015, 201).

O pravu na religijski odgoj i obrazovanje osim prethodno navedenih dokumenata koji govore o općim pravima svake osobe, govori na poseban način *Dignitatis humanae, Deklaracija o vjerskoj slobodi II. Vatikanskog sabora. Deklaracija* govori o pravu osobe i zajednica na društvenu i građansku slobodu u vjerskoj stvari. »Takva se sloboda sastoji u tome što svi ljudi moraju biti slobodni od pritiska bilo pojedinaca bilo društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam bilo udružen s drugima, unutar dužnih granica« (DH, 2). Vjerska sloboda utemeljena je u ljudskom dostojanstvu. Pravo na

vjersku slobodu, smatra se, treba priznati u pravnom uređenju društva kako bi ono postalo građansko pravo. »Svatko ima dužnost, a potom i pravo da traži istinu u vjerskoj stvari, da sebi upotrijebivši prikladna sredstva, razborito izgradi ispravne i istinite sudove savjesti« (DH, 3). Građanska vlast brinući se o općem dobru cijelog društva treba priznati vjerski život građana, podupirati ga i ne prisvajati si pravo da upravlja vjerskim činima ili da ih priječi (DH, 3).

Vjerske zajednice sa svim pravima imaju mogućnost provoditi poseban odgoj, obrazovanje ili naučavanje njihovih pripadnika. Slobodno djeluju prema vlastitim vjerskim osjećajima, slobodno mogu osnivati odgojna, kulturna, karitativna i socijalna društva. »Vjerske zajednice imaju također pravo da ne budu smetane da javno naučavaju i očituju svoju vjeru usmeno i pismeno« (DH, 4). Vrlo važan dio kada govorimo o pravima na vjerski odgoj i obrazovanje jest vjerska slobodna obitelji. Obitelj je uvijek temelj i mjesto gdje počinje odgoj. Svaka obitelj prema tome, ima pravo slobodno uređivati vlastiti vjerski život. Roditelji imaju pravo odabrati način odgoja za svoju djecu. »Roditelji određuju kakva će se vjerska pouka davati njihovoj djeci, prema vlastitom vjerskom uvjerenju. Stoga građanska vlast mora priznati pravo roditelja da biraju, u istinskoj slobodi, škole ili druga odgojna sredstva, i ne smiju im se zbog ove slobode izbora nametati nepravedni tereti bilo izravno ih neizravno« (DH, 5). Sve vjerske zajednice moraju imati priznata jednaka prava.

Vatikanski sabor deklaracijom *Dignitatis humanae* šalje poruku svim narodima da treba odgajati čovjeka za izvršavanje slobode. Posebno odgajajući, koji brinu o odgoju drugih neka nastoje odgojiti ljude koji će »podlažući se moralnom redu, slušati zakonitu vlast i kojima će na srcu biti istinska sloboda; ljude naime koji će vlastitim sudom prosuđivati stvari u svjetlu istine, svoja djelovanja obavljati s osjećajem odgovornosti i nastojati da slijede što god je istinito i pravo, rado surađujući s drugima« (DH, 8). Nastoji se odgojiti društveno odgovorne osobe koje uživajući svoju vjersku slobodu poštuju zakone i društvo kojem pripadaju.

3 Prihvatanje „različitosti“ u sustavu javnih i religijskih škola

O različitostima prvenstveno razmišljamo u pozitivnom kontekstu. One pružaju poseban doprinos razvoju društva i civilizacije općenito. Civilizacije ne mogu biti neovisne i ne utjecati jedna na drugu. Kao što svaka osoba ne može sama živjeti, mora se ostvarivati i razvijati u odnosu s drugom, na takav način funkcionira i društvo. Različita društva međusobnom interakcijom pružaju pozitivne plodove njihovog međudnosa. Pluralističko društvo danas

zahtjeva da se omogući alternativa na svim područjima, a posebno na području odgoja i obrazovanja (Galinec, 2015, 213).

Nijedna kultura ne smije biti i ne može biti „uljez“. Potrebno je imati znanje o različitostima, a na to potiče upravo interkulturalni odgoj i obrazovanje. O odgoju govorimo na više razina, naime on započinje i ostvaruje temelje u obitelji, potom u svim odgojno-obrazovnim ustanovama. Obitelj nam također sa sobom donosi kulturu, tradiciju, vjersku pripadnost, nacionalnost, jezik. Prvenstveno, roditelj ima ulogu poučiti dijete o vrijednostima njegove kulture, kako bi potom to isto dijete moglo razvijati ispravna mišljenja. Važna uloga roditelja u razvoju misli djeteta često je ključna, ali ne i presudna. Svi odgajatelji imaju iste uloge, oni razvijaju kod učenika sposobnost za razumijevanje i prihvaćanje drugačijeg. Prihvaćanje „drugačijih“ osigurano je svim već spomenutim dokumentima gdje su osigurana prava na odgoj i obrazovanje bez obzira na njihove sposobnosti, socio-ekonomski status ili podrijetlo (Halačev, 2015, 219).

Danas odgoj u središte stavlja odgajanika, on je subjekt kojemu se prilagođavaju različite aktivnosti, osobito didaktičke. Učeniku se daje mogućnost da aktivno sudjeluje u svom odgojno-obrazovnom procesu. Svaki subjekt dobiva slobodu djelovanja i promišljanja, kao i slobodu donositi vlastita mišljenja i zaključke. No, sloboda je uvijek ograničena slobodom druge osobe, ona zadire u slobodu drugoga uvijek. Sloboda je temeljna pretpostavka za uspješno odgojno djelovanje.

Sloboda pojedinca povlači za sobom i odgovornost. Odgovornost prema sebi, a posebno prema drugome. Ugroziti drugog svojom slobodom ne može biti etički ispravan čin. Radi toga, vrlo je važna interakcija i približavanje drugome. Različitosti su razne, no izdvojit ću one najčešće koje su u većini slučajeva ključne za sukobe i nesuglasje, a to su; religija, nacionalnost, rasa, nacionalne manjine, različite kulturne vrijednosti i običaji.

3.1 Suživot i poštovanje manjina u Europi

Za Europu ne možemo reći da je utemeljena na svima zajedničkom identitetu. Sastavljena je od nacionalnih zajednica s poviješću. U tom mnoštvu kultura, interkulturalizam se postavlja kao jedino rješenje koje vodi do dijaloga. »U težnji prema jedinstvu, Europa će morati zamisliti svoj identitet kao sumu svih jezičnih, vjerskih i drugih pripadnosti. Ona jednostavno neće moći opstati, ako ne preuzme svaki element svoje povijesti i ako ne kaže jasno svojim budućim

građanima kako treba da se osjećaju u punom smislu Europljanima, pri čemu nipošto ne prestaju biti Talijanima, Grcima, Poljacima, Hrvatima...« (Ninčević, 2009, 66).

Europsko društvo ima nekoliko vrlo specifičnih obilježja, a neka od njih su:

»Raširenost Roma i lutalačkih naroda, stanovništva obilježena kulturalnom posebnosću, u nekoliko europskih zemalja; kulturalni pluralizam kao posljedica miješanja zajednica kroz trajno naseljavanje ekonomskih i političkih migranata današnjice, a povezano za razdoblje kolonizacije i dekolonizacije; ostaci kulture iz razdoblja kolonizacije i dekolonizacije u sjećanju ljudi i načinu kako ljudi doživljavaju jedni druge (stereotipi, predrasude)« (Perotti, 1994, 30).

Središnja i Istočna Europa u većoj mjeri je multikulturalna te je na tim područjima veća zastupljenost manjina, posebice romskih zajednica. Najizazovnija manjina na području Europe jesu Romi. Zbog svoje raširenosti i transnacionalnog identiteta čine posebnu povijesnu manjinu. Najviše ih ima na području Istočne Europe (obuhvaća i područje Hrvatske također), ali i na Zapadu, posebno u Španjolskoj i Francuskoj. »Romi čine manjinu koju društvo osobito snažno odbacuje« (Perotti, 1994, 43).

»Romi su priznati, dokumentima paneuropskih institucija, kao „istinska europska manjina“ i „manjina bez teritorija“ (Council of Europe, 1993: General observations 2, 3), a i Katolička crkva, kao jedna od najutjecajnijih nepolitičkih institucija danas, ističe poštivanje Roma i poziva na preispitivanje odnosa društva prema Romima« (Novak, 2004, 404). Uz sva osigurana prava koja imaju, ipak postoje prepreke na koje Romi nailaze u ostvarivanju svojih prava. Možemo napomenuti prvenstveno statusno pitanje. Velik broj Roma uopće ne posjeduje identifikacijske dokumente koji im omogućavaju civilni status (potvrde o državljanstvu, osobne isprave i sl.). Istovremeno, ostvarivanje prava na državljanstvo preduvjet je za ostvarivanje svih drugih prava. Sljedeće je obrazovanje, o kojem ćemo najviše i govoriti. »Vrlo niska razina pismenosti roditelja i nedovoljno poznavanje službenog jezika zemlje u kojoj žive, kao i teški ekonomski uvjeti življenja stavljaju romsku djecu u bitno nepovoljniji položaj od djece većinske skupine već kod ulaska u sustav obrazovanja« (Novak, 2004, 413).

Iako svi dokumenti spomenuti u prethodnom poglavlju, ali i mnoštvo drugih potenciraju pravo na obrazovanje, i dalje su tu velike poteškoće i česta kršenja ljudskih prava. Uz statusno pitanje,

obrazovanje, govorimo i o »komunalnom statusu i stanovanju, zapošljavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, nefleksibilnim institucijama sustava i predrasudama općenito« (Novak, 2004, 413). U svemu navedenom velike su prepreke integracija Roma u društvo je otežana i teško ostvariva.

Najveći rascjep vidljiv je upravo između škola i romske zajednice. Romi nemaju zemlju podrijetla, »to je suvremena kultura svakodnevnice« (Perotti, 1994, 44), a njihov položaj razlikuje se od države do države. Oni imaju zemlje - domaćine, nemaju matičnu zemlju na koju bi se mogli pozvati. »Zbog životnih uvjeta i odlučnosti Roma da zadrže svoju kulturalnu neovisnost i svoj način obrazovanja, oni školovanje romske djece drže elementom prisile« (Perotti, 1994, 44). Romi su marginalizirana skupina u društvu po mnogočemu. Ekonomska, prostorna, kulturna, politička marginalizacija itd. Upravo kulturna marginalizacija objašnjava razloge radi kojih jako malo djece ulazi u sustav obrazovanja. »Razlike su velike na obiteljskom i izobrazbenom planu. Rani ulazak u brak i odsutnost iz izobrazbenog procesa dovode do toga da Romi imaju reduciranu adolescenciju i mladost (u odnosu na neromske vršnjake). Na ovaj način mladi Romi ne participiraju u adolescentskoj supkulturi koja ima bitnu ulogu kao prijelazno razdoblje prije preuzimanja društvenih uloga« (Šućur, 2000, 221).

Pored toga, česte migracije i promjene boravišta razlog su teških asimilacija i stabilnog i dugotrajnog obrazovanja. Dijalog romske manjine s ostatkom društva bio bi ostvariv kroz obrazovanje. Snažnije uključivanje romske djece u odgojno-obrazovni proces bez sumnje bi pridonio razmjerni iskustava između romske i neromske djece te njihovu međusobnom zbližavanju. »Redovit školski sustav bi trebao omogućiti mladim Romima da u dopunskim programima uče svoj jezik, kulturu i povijest. To bi bilo važno s aspekta očuvanja romskog identiteta, jezika i kulture« (Šućur, 2000, 224).

S obzirom na nepogodne životne uvjete romskih zajednica, nije moguće uspostaviti vezu između uspjeha u školi i društvenog odnosno gospodarskog uspjeha. Nažalost, nepismenost za Rome bila je vrlo često garancija određene zaštite i neovisnosti (Perotti, 1994, 45).

Svi navedeni problemi koji su prepreka u integraciji romske nacionalne manjine u ostatak društva, prema mišljenjima raznih autora, rješivi su upravo uključivanjem u obrazovanje. Interkulturalni odgoj i obrazovanje neizostavan su faktor u suzbijanju diskriminacije, marginaliziranja i kršenja ljudskih prava zajamčenih svima. Cijelo društvo treba dobro

poznavati kulturne vrijednosti svake manjine, a o tome se potrebno obrazovati. Veliki je izazov suvremenom obrazovanju ova nacionalna manjina i najčešće su vidljive poteškoće upravo u ovom slučaju. Nastoji se postići uzajamno poštovanje i kvalitetan dijalog kako bi se uvjeti života za romsku nacionalnu manjinu poboljšali. Potrebno je također ukloniti sve prepreke (administrativne, financijske) i poraditi na očuvanju romskog identiteta, jezika i kulture, zatim na podizanju svijesti samih Roma o važnosti obrazovanja. Poželjno je i unositi što više tema i sadržaja o bogatstvu kulture romske manjine u redovite nastavne planove i programe (Drandić; Piršl, 2015, 73).

Općenito govoreći, cilj je iskorijeniti nepismenost u razvijenim zemljama svijeta. »Danas se svaka odrasla osoba bez završene osnovne škole (osmogodišnje, u razvijenijim zemljama devetogodišnje) smatra socijalno marginaliziranim bićem« (Veljak, 2005, 454). Društveno okružje i demokratsko ozračje pogoduje suprotstavljanju predrasudama i marginaliziranju „manjina“ u bilo kojem kontekstu. Predrasude se pak ne mogu iskorijeniti znanjem odnosno obrazovanjem, ali se mogu smanjiti. Tijekom obrazovanja razvija se kritička svijest kod mladih, a upravo taj razvoj doprinosi prihvaćanju različitosti.

3.2 Specifično religiozno poučavanje u javnim školama

Religiozno poučavanje u javnim školama odvija se kroz nastavu vjeronauka. Današnje suvremene škole mjesto su cjelovita odgoja i obrazovanja, stoga vjerski odgoj bi trebao biti prisutan u svakoj javnoj školi. »Pluralistička i demokratska škola omogućuje vjerski odgoj u cjelini svog sustava. Škola promiče obrazovnu i odgojnu komponentu koja je uvijek jedna cjelina« (Pavlović, 2001, 341).

Škola nije isključivo usmjerena na posredovanje materijalnog znanja, ona je mjesto gdje se uči kritički prosuđivati i spoznavati život. Cjelovita izgradnja osobe podrazumijeva prisutnost vrijednosti koje svatko treba usvojiti. Škola, prema tome, ne smije biti neutralna. Ona je »neutralna kad je u pitanju neki politički, ideološki, svjetonazorski ili religiozni izbor, ali nikada ne smije niti može biti vrijednosno neutralna« (Pavlović, 2001, 342). Škola uvijek poštuje raznolikosti odnosno kulturni pluralizam. Radi toga vjerske zajednice imaju uvijek pravo sudjelovati u javnom prostoru, u školi i tako pružiti vlastiti i specifičan odgojno-obrazovni prilog.

Koncept školskog vjeronauka često je goruća tema današnjice. Jedni ga ne žele, drugi pak smatraju da je vjeronauku mjesto u obrazovanju. »Školska religiozna nastava optužena je zbog indoktriniranja, nasilja nad savjestima, diskriminirajuće povlastice u korist određene vjeroispovijesti itd.« (Ninčević, 2015, 204). Stvorila se s vremenom svijest da se u demokratskom društvu ne može pozivati na evangelizacijsko poslanje Crkava kako bi se u školi koja je javna i pripada svima podjednako zadržao institucionalizirani oblik katehetske religiozne poduke. Školski vjeronauk treba biti sastavni dio školskog programa, u potpunosti prihvaćati zahtjeve i obilježja škole. Kao i svaki drugi predmet, vjeronauk se prilagođava odgojno-obrazovnim ciljevima demokratske i pluralističke škole, služi cjelovitom odgoju učenika na društvenoj i individualnoj razini (Ninčević, 2015, 205).

Također, vidimo često prijedloge o uvođenju zajedničkog, multireligijskog i neutralnog religioznog odgoja za sve učenike. Predmet bi nosio ime »religiozna kultura, religijska kultura, kultura religija, povijest religija, religiozni odgoj i sl.« (Pavlović, 2001, 343). Takav predmet bio bi doista koristan i uklapao bi se u cijeli sustav interkulturalnog obrazovanja radi religijskih razlika između učenika. Cilj jest postići neutralnost u religijskom odgoju. Takve predmete, a i vjeronauk željelo se svesti na suhoparno učenje o vjeri. S tim postupkom izgubio bi se apsolutno smisao postojanja vjeronauka ili religijskih predmeta kroz koje se odgaja i obrazuje za više duhovne i moralne vrijednosti. Obnova škole i uvođenje interkulturalnog načina odgoja i obrazovanja drži važnim religijsko obrazovanje. Smatra se poticajnim za cjeloviti razvoj osobnosti učenika, a uz to promiče se usvajanje religijske kulture prema potrebama i mogućnostima svake dobi i stupnja obrazovanja (Ninčević, 2015, 204).

Vjeronauk ima posebnu zadaću te radi toga možemo reći kako je taj predmet povlašteno mjesto odgoja za društvenu odgovornost u svijetu. »Vjeronauk u školi usmjeren je na odgoj osobe s posebnim osvrtom na religiozne, duhovne i etičke dimenzije egzistencije, s ciljem promicanja učinkovitog integriranja mladih u društvo« (Mandarić; Razum, 2015, 212). Vjeronauk općenito ima duboku tradiciju u europskom školstvu. Dugo je upravo on bio čimbenik integracije učenika u društvo i čimbenik religijske socijalizacije učenika. Nadahnjujući se kršćanskim vrednotama (ili vrednotama bilo koje druge religije), čovjek odgovorno i zrelo pristupima svim stvarnostima ljudskog života. S obzirom da vjeronauk želi učenike pripremiti za društvenu odgovornost i socijalizaciju, upravo radi tih dimenzija možemo zaključiti kako je vjeronauku uvijek mjesto u odgojno-obrazovnom sustavu.

»Religijsko motivira, nadahnjuje, potiče, prati odgoj i obrazovanje čovjeka. Kad ne bi bilo te komponente u čovjeku, i sam bi odgoj odnosno obrazovanje bili dobrim dijelom izlišni, ako ne i suvišni« (Pranjić, 2012, 310).

Religijsko-pedagoško razmišljanje u Crkvi ističe razloge koji opravdavaju religijsku nastavu u školi. No, ona se morala smjestiti u okvire odgojno obrazovnih ciljeva škole. »Najčešći razlozi opravdavanja religiozne nastave u javnoj školi su odgojna i društveno-kulturna važnost religijske činjenice u društvu« (Razum, 2008, 73). Samim time zadovoljavaju se sva učenikova prava koja ima i koja su mu zakonski osigurana. Pravo učenikove osobe, kao i pravo roditelja na vjerski odgoj i obrazovanje djece samo su neka od prava koja se ostvaruju u religioznoj nastavi.

3.3 Religijske odgojno-obrazovne ustanove

Monokulturalne škole isključivo za jednu kulturu ili religiju sve su rjeđe. Diljem Europe, katoličke škole postaju multikulturalne, dobrodošli su svi, bez obzira na različitosti. Bez obzira na katoličke temelje nauka, šalje se poruka koja je uvijek univerzalna i puna nade. Prolazeći takvu formaciju, učenici zasigurno lakše pronalaze smisao i svrhu raznolikosti kulture. Ovakav oblik formacije polaznika sve je popularniji. Navedene su, prema istraživanju časopisa *Irish Times* neke od karakteristika koje su istaknuli roditelji učenika koji pohađaju religijske (u ovom slučaju katoličke) škole: a) posebna akademska struktura i kultura; b) stvaranje snažne unutarnje zajednice; c) posebno upravljanje i autonomija i d) nadahnjujuća evanđeoska poruka koja školskoj zajednici daje osjećaj poslanja i svrhe.⁹

Ovakav tip odgoja i obrazovanja, u kojemu se naglašava odgoj za dijalog, zajedništvo i prihvaćanje različitosti pred velikim je izazovima. Suvremeni svijet sve više osporava važnost religije, a s druge strane sve je veća potreba za pravim vrednotama. Radi te „opasnosti“ pred kojom se nalaze religijske ustanove može se reći da je vrlo važna i velika njihova uloga u stvaranju kvalitetnog društva. »Ni jedan čovjek, pa ni najjednostavniji, ne može duhovno živjeti bez tumačenja svijeta, ma kako ono bilo primitivno ili paušalno« (Razum, 2008, 73). Odgojna

⁹ <https://www.irishtimes.com/news/education/why-are-catholic-schools-so-popular-at-a-time-of-increased-secularisation-1.3777895> (15.08.2021.)

važnost religijskog obrazovanja proizlazi iz činjenice da se religijske teme i problematika odnose na egzistencijalna pitanja.

Neka od pitanja na koja svaki čovjek želi dobiti odgovor su: »što je čovjek, što je smisao i cilj ljudskog života, što je dobro, a što grijeh, odakle bol ili zlo, koji put vodi do istinske sreće, što je smrt, sud i nagrada nakon smrti, odakle smo došli i kamo idemo?« (Razum, 2008, 74).

Religijski odgoj omogućava lakši put do odgovora na sva pitanja, opširno rečeno, odgovori su u Bogu koji je stvorio i stvara, koji je zapravo stvarnost. Posebno je ovdje vidljiva moralna i vrijednosna snaga koju mladi primaju. Interkulturalni odgoj ističe važnost izgradnje dijaloga, a to zastupa i vjerski odgoj, kojem je cilj ostvariti dijalog između vjere i kulture.

3.3.1 Religijske odgojno-obrazovne ustanove u Hrvatskoj

Hrvatska, iako većinski katolička država, osim katoličkih vrtića, škola, fakulteta, također ima lijep broj škola koje su pravoslavne, islamske ili židovske. Svaka od njih radi po jednakom programu i nacionalnom kurikulumu koji određuje *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*.

Kada je riječ o nacionalnom kurikulumu, ističemo njegova uporišta i odredbe koje slijedi svaka školska ustanova Republike Hrvatske:

Nacionalni kurikulum u sve tri sastavnice svoje uporišta ima u sljedećim karakteristikama sustava odgoja i obrazovanja određenim *Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2010.)*, *Nacionalnim okvirnim kurikulumom (2011.)* i *Strategijom obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014.)*: visoka kvaliteta odgoja i obrazovanje za sve, jednakost obrazovnih mogućnosti za sve, uključenost sve djece i mladih osoba u odgojno-obrazovni sustav, znanstvena utemeljenost, poštivanje ljudskih prava i prava djece i mladih osoba, kompetentnost i profesionalna etika, horizontalna i vertikalna prohodnost, demokratičnost, samostalnost odgojno-obrazovne ustanove, pedagoški i školski pluralizam, europska dimenzija obrazovanja i interkulturalizam.

Najveći broj vjerskih ustanova pripada katoličkoj vjeroispovijesti i upravi Crkve. U posljednjih nekoliko godina broj škola je porastao, a zainteresiranost za ovakav vid odgoja i obrazovanja sve je veća. Prema podacima *Nacionalnog ureda za katoličke škole, Hrvatske biskupske konferencije*, broj škola u Republici Hrvatskoj za školsku godinu 2020/2021 je sljedeći:

Katoličke škole u Republici Hrvatskoj šk. god. 2020/2021	
Katoličke osnovne škole	Katoličke srednje škole
12	12
Učenici	
1945	2357
Vrijednosti	
✓ Katolički odgoj	
✓ Znanje i izvrsnost	

1. Statistički podaci broja katoličkih škola u RH (<https://katolicke-skole.hbk.hr/>)

3.3.2 Identitet katoličke škole

Identitet katoličke škole možemo poistovjetiti s identitetom Crkve. Katolička škola je nedržavna škola koja se u svom obrazovnom projektu nadahnjuje vrednotama koje nudi Katolička Crkva (Paloš, 2010, 101). Crkva je temelj iz kojega izbijaju izvorne i autentične dimenzije katoličke škole koja se ustrojava kao crkveni subjekt i kao takva je mjesto autentičnog i specifičnog djelovanja. »Crkvenost katoličke škole stoga, nije neki vanjski dodatak, nego temelj, izvor i sadržaj njezinoga katoličkog identiteta kao odgojno-obrazovne ustanove. Sv. Ivan Pavao II. kaže da su katoličke škole istovremeno mjesta evangelizacije, cjelovitoga odgoja, inkulturacije i učenja o životnome dijalogu između mladih i različitih religija i društvenih okruženja«.¹⁰ Katoličke škole vrše odgojno-obrazovno poslanje, jer te škole jesu odgojno-obrazovne ustanove koje odgajaju i izgrađuju pojedince za ispravno prihvaćanje vjere, kulture i života. Škole su vjerne Evanđelju i promicanju riječi Evanđelja i u isto vrijeme poštuju autonomiju i kompetencije znanstvenih istraživanja. Odgoj možemo povezati sa evangelizacijom. Odgajati treba na način da se odgajatelji uvijek pozivaju na Evanđelje, Riječ Božju (Bissoli, 2010, 320).

»Škola pomaže učenicima da u izgradnji svoje osobnosti rastu u duhu novog stvorenja, koje su postali na krštenju. U temeljima naših škola je pogled na stvarnost koji dolazi iz kršćanskog

¹⁰ <https://katolicke-skole.hbk.hr/> (20.08.2021.)

iskustva. Ono daje smisao i vrijednost svemu što postoji i što se događa«. ¹¹ Pored toga, riječ je o školi u kojoj se prenosi poseban koncept svijeta, čovjeka i povijesti. Stremi se k oblikovanju srca, a ne samo prenošenju informacija odnosno suhoparnom informiranju glave (Tunjić, 2008, 51). U središtu je uvijek čovjek, ne samo na načelnoj razini nego čovjek postaje bitan sadržaj i svrha poučavanja.

Učenike se odgaja za promicanje dobra, djeci se prenose kršćanske vrednote koje vrijede kao moralno dobro i izvan katoličke vjere. Želi se postići cjeloviti odgoj pojedinaca koji će stečenim moralnim bogatstvima korisno sudjelovati u društvenom životu. »Odgojno-obrazovni modeli naših škola u skladu su s vrijednostima Ustava Republike Hrvatske i nadahnute su kršćanskom pedagogijom, čiji je temelj slika čovjeka stvorenog na sliku Božju, okrenutog nadnaravnom cilju u Kristu, od koga je spašen i pozvan da sudjeluje u Njegovom životu. Našim učenicima se predlaže Krist kao model i kriterij života. Odgoj se dakle sastoji u pomaganju učeniku da otkrije plan za koji ga je Bog stvorio te da u potpunosti ostvari taj plan, a time i sve svoje sposobnosti«. ¹²

Kršćanski odgoj ima za cilj razvijanje kritičke sposobnosti mladih na način da ih se uvijek potiče na ljubav prema istini i na traganje za istinom. Istinu valja uvijek postaviti iznad svih drugih interesa. Mladima se pomaže u spoznavanju istinskog smisla života i upućuje ih se na zalaganje u službi istine i dobra. Katolička škola, uvodeći svakoga pojedinog čovjeka u kršćanski život, odgaja za istraživanje Božjega nauma o njegovu životu, kao i mjesta koje on treba zauzeti u Crkvi i u društvu (Seide, 2010, 92).

Katolička Crkva je od najranijeg doba posvećivala posebnu pažnju odgoju i obrazovanju te je u tu svrhu osnivala škole i druge odgojno-obrazovne ustanove. »Katoličke škole usmjeruju cijelu ljudsku kulturu prema poruci spasenja tako da svjetlo vjere obasjava spoznaje o svijetu, životu i čovjeku, koje učenici postupno stječu« (Paloš, 2010, 104).

Pojavom kršćanstva ljudi su bili okupljeni oko osobe Isusa Krista i bili dio Kraljevstva Božjeg. Bilo je važno biti u Božjoj milosti i osjećati se djetetom Božji. Time se ljudi prestaju razlikovati po posjedovanju, društvenom statusu, nacionalnoj pripadnosti, spolnom opredjeljenju i sl. Najvažnije je postalo biti ili ne biti Kristov, a ukoliko je netko Kristov, nema razlike među

¹¹ <https://katolicke-skole.hbk.hr/> (20.08.2021.)

¹² <https://katolicke-skole.hbk.hr/> (20.08.2021.)

ljudima, nema diskriminacije ni odbacivanja drugog (Pranjić, 2012, 298). Kršćanska odgojna koncepcija definira se u doba skolastike. Kršćanski mislioci smisao odgojne koncepcije vide u definitivnome spasenju čovjeka Kristovim podsredstvom (Pranjić, 2012, 303). Osnovni elementi katoličkog pogleda na svijet mogu se svesti u nekoliko točaka. »Pozitivna antropologija osobe, sakramentalnost života, naglasak zajednice na ljudskoj i kršćanskoj egzistenciji, predanost tradiciji kao izvoru Poruke i Vizije, uvažavanje racionalnosti i učenja« (Tunjić, 2008, 51).

Osim škola možemo govoriti i o fakultetima, vrtićima, učeničkim domovima, domovima za nezbrinutu djecu i raznim ustanovama koje skrbe o djeci, pružaju im poseban vid odgoja i poučavanja. Katolička Crkva posebno od Drugog vatikanskog sabora promiče međureligijski dijalog na razne načine, čega smo svjedoci i danas. Međureligijski dijalog prepoznatljiv je i vidljiv u svim katoličkim školama koje uvijek i iznova poučavaju mlade na kvalitetan dijalog i prihvaćanje različitih. Kršćansko obrazovanje provodi se u mnogo širem kontekstu od same škole. Cjelovito obrazovanje katoličkih škola uključuje integraciju vjere, kulture i života. Crkva treba biti uključena u stvaranje kvalitetnog društva.

3.3.3 *Islamske, pravoslavne i židovske odgojno-obrazovne ustanove*

Islamska zajednica u Hrvatskoj, u Zagrebu, osnovala je *Islamsku gimnaziju Dr. Ahmeda Smajlovića*. Prvi put, već 1992. godine donesena je odluka o osnivanju Ljetne škole, a u travnju 1993. počinje s radom Zagrebačka medresa „Dr. Ahmed Smajlović“. Pravo javnosti Zagrebačka medresa stječe 2000., kada je počela djelovati u sustavu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Zagrebačka medresa pretvara se s vremenom u opću Islamsku gimnaziju s četiri izborna (obavezna) predmeta: arapski jezik, Kur'an i kur'anske znanosti, islamska kultura i civilizacija i islamski vjeronauk.

U lipnju 2007., Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, na zahtjev Zagrebačke medrese „Dr. Ahmed Smajlović“, izdaje Rješenje kojim se odobrava izvođenje vlastitog plana i programa Opće gimnazije.¹³

Kratkim povijesnim pregledom vidimo da je jako rano osnovana islamska odgojno-obrazovna ustanova koja uz opće obrazovanje nudi poseban vjerski odgoj, poučavanje o vlastitoj kulturi,

¹³ Usp. <http://ss-drasmajlovic-zg.skole.hr/skola/povijest> (21.08.2021.)

jeziku i religiji. Upoznati vlastitu tradiciju jedini je način razumijevanja „drugačijeg“ od nas. Svaka religijska ustanova uglavnom odrađuje posebne djelatnosti koje ih razlikuju od javnih škola. Primjer takve djelatnosti prema Statutu Islamske gimnazije je sljedeći:

Prema članku 12. organizacijske cjeline koje čine ukupnu djelatnost Škole jesu: »škola za stjecanje srednje stručne spreme za zvanje imama, hatiba, muallima, vjeroučitelja i odgajatelja Islamske srednje škole. Izvođenje plana i programa opće gimnazije s izbornim (obvezatnim) predmetima: Arapski jezik, Islamski vjeronauk, Kur'an i kur'anske znanosti i Islamska kultura i civilizacija, a za stjecanje srednje školske spreme«. ¹⁴

Srpska pravoslavna opća gimnazija Kantakuzina Katarina Branković utemeljena je 2005. godine pod pokroviteljstvom Srpske pravoslavne Mitropolije zagrebačko-ljubljanske. Srpska pravoslavna opća gimnazija „Kantakuzina Katarina Branković“ moderna je gimnazija sa suvremenim nastavnim programom koji je u skladu sa srednjoškolskim obrazovanjem propisanim u Republici Hrvatskoj. Naglasak u programu škole je na učenju o tradiciji, povijesti i kulturi srpske pravoslavne Crkve. Pojačan je sadržaj iz nacionalnih predmeta kao što su srpski jezik, povijest, likovna i glazbena umjetnost. Dan škole obilježava se na blagdan Sv. Save što je također pokazatelj poučavanja u vjerskom ozračju. ¹⁵

Prednosti škole su raznovrsne, izdvajamo neke koje su izvrstan pokazatelj promicanja multikulturalnosti odnosno interkulturalnog obrazovanja: njegovanje pravoslavne duhovnosti, nacionalno-kulturnoga identiteta i tradicije te duha multikulturalnosti i multikonfesionalnosti. ¹⁶

Zanimljive su također riječi učenika koji su pohađali srpsku pravoslavnu gimnaziju, stoga izdvajamo jedan od komentara: »Ova Škola me naučila mnogim vrijednostima vrlo važnim za život. Naučila me cijeniti zajednicu, cijeniti obitelj, prijatelje, svoju vjersku i nacionalnu pripadnost, te različitosti između mene i drugih ljudi. Zapravo osjećaje prema Gimnaziji je vrlo teško opisati. Toliko toga se događalo, toliko lijepih uspomena imam. Dobru saradnju sa profesorima, učenicima, sa učenicima drugih generacija...Jednostavno, teško je to sve pojednostaviti jednom rečenicom«. ¹⁷

¹⁴ <http://ss-drasmajlovic-zg.skole.hr/skola/akti> (21.08.2021.)

¹⁵ Usp. https://www.srpskagimnazija-zg.org/?page=opci_podaci/opsti_podaci (21.08.2021.)

¹⁶ Usp. https://www.srpskagimnazija-zg.org/?page=opci_podaci/opsti_podaci (21.08.2021.)

¹⁷ https://www.srpskagimnazija-zg.org/?page=o_skoli/rijec_ucenika (21.08.2021.)

Posljednja koju izdvajamo je osnovna škola koja je plod Židovske vjerske zajednice u Hrvatskoj. *Osnovna škola Lauder – Hugo Kon* privatna je osnovna škola s pravom javnosti iz zaklade obitelji Lauder. Školu je osnovala Židovska vjerska zajednica *Bet Israel* 2006. godine. Program škole propisan je od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske te uz to upotpunjen programom Tal – Am koji obuhvaća hebrejsku nastavu.¹⁸

Osim navedenih škola, valja izdvojiti i osnivanje prve kršćanske *Srednje škole u Čakovcu*. Dana 25. rujna 2010. godine s radom je započela *Srednja škola Čakovec* čiji su osnivači *Savez baptističkih crkvi* u Republici Hrvatskoj i *Baptistička crkva*. Škola djeluje u prostorijama *Pastoralnog Centra* u Čakovcu. Škola ima nekoliko obrazovnih programa, program Opće gimnazije, medicinska sestra/tehničar, fizioterapeutski tehničar i njegovatelj.¹⁹

Također, *Srednja škola u Maruševcu* s pravom javnosti osnovana je pod upravom *Kršćanske adventističke Crkve u Republici Hrvatskoj*. »Škola ima status vjerske škole s pravom javnosti, čiji je osnivač *Kršćanska adventistička crkva* u Republici Hrvatskoj, no otvorena je za sve učenike bez obzira na vjersko ili nacionalno podrijetlo koji cijene kršćanske vrijednosti«.²⁰ Škola upisuje tri obrazovna smjera, opća gimnazija, medicinska sestra/tehničar te fizioterapeutski tehničar.

Misao vodilja ove škole je »Biti vodeća odgojno obrazovna institucija koja će poticati izvrsnost u obrazovnom aspektu svog rada te promovirati kršćanske vrijednosti i vrline u odgojnom aspektu svog rada i postojanja«.²¹

Primjerom religijskih škola na području Hrvatske možemo zaključiti kako svaka od njih specifično izdvaja važnost vjere, jezika i tradicije, kulture i običaja koja su im po rođenju dana. Sve u svrhu ispravnog shvaćanja kako svoje tako i drugačije kulture. Interkulturalno obrazovanje ostvaruje se ponajviše u ovakvim ustanovama gdje osim pripadnika njihove religije, dobrodošli su i svi drugi, bez obzira koja im je vjerska orijentacija. Vrlo važno je naglasiti kako svaka od ovih škola u svojim prostorima ima osiguran poseban prostor za

¹⁸ Usp. <https://www.bet-israel.com/skola-lauder-hugo-kon/> (21.08.2021.)

¹⁹ Usp. <http://www.sscakovec.hr/> (21.08.2021.)

²⁰ <https://www.ss-marusevec.hr/o-skoli/> (21.08.2021.)

²¹ <https://www.ss-marusevec.hr/opce-informacije/> (21.08.2021.)

molitvu, misu ili vjerski obred koji svakodnevno prakticiraju. Time se gradi duhovnost mladog čovjeka, pridaje se značaj unutarnjem miru i moralnom razvoju.

4 Odgovor na suvremene izazove obrazovanja. Katolički školski centri u Bosni i Hercegovini

4.1 Suvremeni odgojno-obrazovni ciljevi

Današnje društvo složeno i podložno stalnim promjenama zahtjeva prilagodbu školskog sustava kulturnom, političkom, znanstvenom (i dr.) napretku. Kontinenti danas politički su ujedinjeni, a parametri školskih sustava definirani su po načelima Europske unije i raznih međunarodnih ustanova. Novo vrijeme znanja koristi sintagmu „društvo znanja“ te promiče vrijeme „obrazovanog društva“ (Razum, 2008, 49). Znanje je postalo glavni izvor, ali i temelj razvoja u 21. stoljeću. Temeljni uvjet društvenog razvoja postaje znanje i obrazovanost društva i cjelokupne civilizacije. Škole su usmjerene na služenje i funkciju u svrhu jačanja snage države i njezinog gospodarstva na globalnom međunarodnom tržištu. Gospodarski razvoj i razvoj tehnologije često zanemaruje tradicionalne vrijednote i moralnu dimenziju razvoja, a to rezultira moralnom krizom, širenjem nasilja i zločina, otuđenošću, nesolidarnošću, velikim nejednakostima (Razum, 2008, 51). Dijete danas mora pratiti razvoj tehnologije i u skladu s tim se obrazovati, u suprotnom će teško moći pratiti društveni napredak i prilagoditi se životu u tom društvu. Javnost sve više inzistira da duhovnost bude dio slobodnog vremena te da ona ne treba imati nikakvu ulogu u obrazovanju i javnoj sferi općenito. Često se katoličke škole komentira kao „zastarjele“ ili „zadrt“, no to je daleko od istine (Tunjić, 2008, 49). Katoličke škole danas zauzimaju veliku ulogu u odgoju i obrazovanju mladih. Svojim radom odgovaraju na sve izazove koje im donosi suvremeni način života. Društvo bez vrijednosti i vjere bilo bi neodrživo.

Suvremena škola u većoj mjeri nego do sada pozvana je uključiti se u odgojno-egzistencijalnu zadaću. Škola se ne može ograničiti samo na to da mladeži prenosi osnovne spoznaje raznih grana stečenog znanja. Mlade se mora upućivati na pravi put u traženju smisla života (Beus, 2014, 190). S obzirom na velike izazove koji su pred mladim ljudima, potrebno je pratiti napredak i stvarati obrazovanje na sveobuhvatni način. Ne smije se zanemarivati moralnost ili duhovne vrijednosti koje su dio svake osobe. U hrvatskom školstvu, na primjer, postavljene su

dvije zadaće. Prva je usustaviti školstvo koje će biti prilagođeno cjelovitom odgoju i obrazovanju mladih u modernom, demokratskom, pluralističkom i poduzetničkom društvu. Valja promicati vrijednosti svake osobe i kvalitetan život koji ne odstupa od temeljnih moralnih i ljudskih vrijednosti. Druga zadaća je ostvariti znanja i kompetencije koje će hrvatskom društvu i gospodarstvu, ali i svakom pojedincu dati najbolje mogućnosti na međunarodnom tržištu (Razum, 2008, 52).

Papa Benedikt XVI. u *Pismu Rimskoj biskupiji* 2008. godine govori mladima kao općem dobru o kojemu ovisi budućnost. U *Pismu* ukazuje na dva najviša cilja odgoja. »Bitna svrha odgoja je formiranje osobe kako bi ju se osposobilo da živi u punini i da daje vlastiti doprinos dobru zajednice« (Bissoli, 2010, 322). Najviši cilj odgoja i obrazovanja nužno je osoba. U suvremenom svijetu postoji previše nesigurnosti, sumnji i iskrivljenih slika koje otežavaju ispravan odgoj mladih. Radi toga je teško mladima ponuditi pravila ponašanja i ciljeve za koje se isplati živjeti i truditi. Nadalje, papa u *Pismu* govori kako treba „odgajati za slobodu“ i „odgajati slobodu“. Odgojni odnos prvenstveno je susret dviju sloboda. Treba na ispravan način znati upotrebljavati vlastitu slobodu. Odgojitelji imaju zadatak prihvaćati rizike slobode kako bi pažljivo pratili i ispravljali pogrešne ideje i izbore (Bissoli, 2010, 323).

Sveti Ivan Pavao II. u jednom od posjeta Hrvatskoj govorio je upravo o odgoju i poučavanju. U središtu odgojnog procesa je osoba i osobnost današnjih učitelja i odgojitelja. Samo ukoliko osoba (odgojitelj) posjeduje, njeguje i ostvaruje duhovne, ljudske i kulturne vrijednosti može postići svrhu odgoja. Papa tada navodi tri vrste vrijednosti, a prve i najvažnije su duhovne vrijednosti. Nakon njih dolaze ljudske, pa kulturne vrijednosti. Duhovne vrijednosti podrazumijevaju kvalitete poput mudrosti, istinitosti, smisla, vjere, povjerenja, simbola. Na duhovne se nadovezuju ljudske kvalitete čestitosti i morala, pune čovječnosti i ljudskosti. Kulturne vrijednosti možemo promatrati kao sintezu duhovnih i ljudskih kvaliteta. Odgojitelji moraju imati posebne kvalitete duha, očekuje se posebna ljudskost i posebna kultura osobnosti (Beus, 2014, 189).

Odgojitelji daruju dio samoga sebe kako bi pomogli odgajanicima savladati sebičnost i učiniti ih sposobnima za istinsku ljubav. Također, treba ih poučavati o istini te da samo putem istine mogu ispravno kročiti u životu. Mladi se jako često susreću s patnjom i teškim situacijama. O patnji treba govoriti i razvijati sposobnost za ljubav. Najosjetljivija točka odgojnog dijela, navodi papa, je pronalaženje ravnoteže između slobode i stege. »Pravila ponašanja i života

oblikuju značaj za životne kušnje. Sloboda međutim ne znači prihvaćanje pogrešaka. Ispravljati znači ljubiti« (Bissoli, 2010, 323). Kvalitetan rad odgajatelja i općenito rad škole doprinosi da se mladi u odgojno-obrazovnom procesu osjećaju ugodno. Škola postaje lijepo mjesto traženja sebe i drugih u susretu s mudrošću i cjelovitim znanjem koje oplemenjuje čovjekov duh.

Nadalje, dijalog je vrlo važan cilj interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Potiče uvijek na suodnos, prihvaćanje drugoga i ostvarenje komunikacije. Time se smanjuju predrasude, stereotipi, diskriminacija drugačijih od nas i sl. Prvenstveno je valjalo stvoriti dijalog između vlasti i određenih vjerskih zajednica. Primjer dijaloga vlasti i vjerske zajednice najčešće je vidljiv u Katoličkoj Crkvi, posebno od vremena Drugog vatikanskog sabora. Od Drugog vatikanskog sabora dijalog se »postavio kao jedan od njihovih prioriteta u svjedočenju Isusa Krista« (Ćavar; Vujica, 2018, 56). Često ga se naziva i „Koncil dijaloga“. Istaknula se posebno pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudim et spes*, jer ona potiče upravo na dijalog s drugima, s drugim religijama posebno. O pitanju međureligijskog dijaloga govori na osobit način deklaracija *Nostra aetate*. Ona stavlja naglasak na zajedničko porijeklo cijelog čovječanstva koje ima svoje korijene u Bogu (Ocu svih) i uzima u obzir mogući projekt univerzalnog bratstva, u kojem će muškarci i žene moći otkriti zajedničku pripadnost, te odbacuje svaki tip rasizma iz kulturalnih, religijskih ili etničkih i socijalnih motiva (NE, 5).

8. prosinca 1967. godine papa Pavao VI. utemeljio je „Svjetski dan mira“ koji se slavi na prvi dan nove godine, počevši od 1. siječnja 1968. Poruke koje se upućuju na taj dan vezane su za temu mira, dijaloga, jedinstva, socijalne i političke pravde za sve ljude. Crkva se uvijek zalagala za dijalog, a posebnu ulogu u 20. i 21. stoljeću imao je sv. Ivan Pavao u svom dugogodišnjem pontifikatu. Papin posjet Hrvatskoj obilježen je također porukom o odgoju i obrazovanju novih naraštaja.

Papa je već tada, 1998. godine poticao na ulaganje u odgoj mladih i govorio o potrebi za kvalitetnim (katoličkim) školama. Suvremeni izazovi obrazovanja zahtijevaju dobar, mudar i osmišljen odgoj. Samo takav može doprijeti do naraštaja zapljusnutim mnogim ponudama, reklamama, utjecajima društva i izazovima. Odgoj i obrazovanje zahtijevaju veliku žrtvu, služenje, odricanje i stvaranje. »Treba prepoznati i priznati, konkretizirati i odjelotvoriti potrebu da se s više osjetljivosti, mudrosti, žara i predanosti ulaže u svijet istinskog odgoja i obrazovanja« (Beus, 2014, 192). U vremenu tranzicijskih previranja, vrijednosne krize, te etičkog i svjetonazorskog pluralizma, vrlo je važno poučavati o vlastitom identitetu. Upravo ta

potreba za prilagodbom obrazovnog sustava izazovima vremena potakla je Crkvu na otvaranje katoličkih škola kako u Hrvatskoj, tako i u susjednoj Bosni i Hercegovini. Katoličke škole u svom radu trebaju biti životne, kvalitetne, odgojne, istinske u svom radu i služenju drugima.

4.2 Katolički školski centri u Bosni i Hercegovini

Interkulturalnost i multikulturalnost sinonimi su, ali ne i istoznačni pojmovi. Multikulturalnost je usmjerena na očuvanje i prihvaćanje kulturnih različitosti, a »interkulturalnost označava interakciju i razmjenu među različitim kulturama« (Nenadić; Čavar, 2018, 109). Potrebno je prvenstveno razviti osjećaj o vrijednosti svoje kulture kako bismo mogli prihvatiti kulturu drugoga. »Uvažavanjem i njegovanjem vlastitog nacionalnog i vjerskog identiteta ne proturječi se poštivanju i uvažavanju vjerskih i nacionalnih identiteta drugih« (Nenadić; Čavar, 2018, 112). Multikulturalno obrazovanje očituje se u upoznavanju multikulturalnih sadržaja i vrijednosti te u osvješćivanju vlastitog kulturnog identiteta. U suvremenom društvu danas »uočavamo različite oblike neosjetljivosti i neprihvatanja pripadnika drugih i drugačijih« (Nenadić; Čavar, 2018, 112). Prema tome, potrebno je raditi najviše na dijalogu i uvažavanju jednakog dostojanstva svakog ljudskog bića. Vrlo je važan odgovor države, odnosno političkih snaga jedne države na interkulturalno obrazovanje. Obrazovna strategija može uspjeti jedino ako postoji opća politička volja da se o doseljeničkim, manjinskim i drugim različitim zajednicama razmišlja kao o integralnom dijelu društva. Interkulturalno obrazovanje za najvažnije predstavlja komunikaciju jer ona ide protiv rasizma i diskriminacije, a uz to promiče ljudska prava (Perotti, 1994, 111).

Bosna i Hercegovina izvrstan je primjer suživota različitih kultura na istom području. Tri konstitutivna naroda na području federacije: Bošnjaci, Srbi i Hrvati, s dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Tri jezika su službena, bošnjački, hrvatski i srpski. Suvremena društva imaju karakteristike kulturne, nacionalne i vjerske heterogenosti, stoga je Bosna i Hercegovina primjer razvoja dijaloga i funkcioniranja u različitosti. »Promicanje kulturne raznolikosti postaje imperativom održive budućnosti« (Nenadić, Čavar, 2018, 108).

Katoličko se školstvo u Bosni i Hercegovini počinje razvijati krajem XIX. stoljeća. Tada se počinju otvarati osnovne škole od strane nekoliko redovničkih zajednica. Nekoliko redova časnih sestara započinje širiti mrežu osnovnih škola koje smještaju uglavnom u većim gradovima i mjestima. Već u XX. stoljeću katoličke škole postaju, kako se smatralo, jedne od najboljih u Bosni i Hercegovini. Nekima od njih pripada i povijesno prvenstvo: npr. Ženska

učiteljska škola u Sarajevu, koju su vodile sestre *Kćeri Božje ljubavi*, prva je te vrste, a *Vrhbosanska teologija* prva visoka škola u modernom smislu u povijesti Bosne i Hercegovine.²² Uz to, časne sestre osnivaju i vode također 11. viših djevojačkih škola te nekoliko stručnih. Od neizmjerne važnosti bilo je osnivanje tri klasične gimnazije koje osniva Katolička Crkva, a to su: Nadbiskupska klasična gimnazija u Travniku, Franjevačka klasična gimnazija u Visokom i Franjevačka klasična gimnazija u Širokom Brijegu. Otvorene su također i tri visoke filozofsko-teološke škole: Vrhbosanska u Sarajevu, čijim utemeljenjem započinje visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini te Franjevačka teologija u Sarajevu i Franjevačka bogoslovija u Mostaru. Političko stanje XX. stoljeća dovelo je do zatvaranja škola i odgojno-obrazovnih ustanova, oduzimanja imovine i do samog prekida tradicije katoličkog školstva. Komunizam je sve do 1994. imao veliki utjecaj na razvoj katoličkog školstva. (Ćosić, 2019, 1) Sve navedene škole osim franjevačke gimnazije u Visokom i Franjevačke teologije u Sarajevu zabranjene su poslije 1945. godine i nikada nisu obnovljene. Tek 1969. Vrhbosanska teologija obnavlja svoj rad, a Nadbiskupska gimnazija u Travniku 1998. godine.²³

Vrhbosanska nadbiskupija 1994. godine osniva prvi *Katolički školski centar „Sveti Josip“*. Uspješno djelovanje prve katoličke škole nakon II. svjetskog rata otvorilo je put osnivanju 6 drugih Katoličkih školskih centara, a to su: „Sveti Pavao“ u Zenici (1995.), „Sveti Franjo“ u Tuzli (1995.), „Petar Barbarić“ u Travniku (1998.), „Don Bosco“ u Žepču (1999.), „Blaženi Ivan Merz“ u Banja Luci (2005.) i „Sveti Ivan Pavao“ u Bihaću (2007.). Ukratko predstavljamo svaki od navedenih katoličkih školskih centara.

1. *Katolički školski centar „Sveti Josip“ u Sarajevu*

Osnovan je 1994. godine u Sarajevu. U sastavu Katoličkog školskog centra djeluju tri škole: Osnovna škola, Opća - realna gimnazija i Srednja medicinska škola.²⁴ Iako katolička škola, ona je ujedno višenacionalna i multikonfesionalna. Učenici su pripadnici različitih religija i nacionalnosti, stoga je vrlo važno naglasiti kako školu ne pohađaju samo Hrvati i katolici. Katolički školski centri ujedno nose i naziv „škole za Europu“ što je poticajno i važno za razvoj europskih naroda. U sklopu škole nalazi se internat koji omogućuje učenicima iz udaljenih krajeva pohađanje redovite nastave. »Školu pohađaju učenici svih vjeroispovijesti i

²² Usp. <http://www.ksczenica.ba#!/pocetna> (25.08.2021.)

²³ Usp. <http://www.ksczenica.ba#!/pocetna> (25.08.2021.)

²⁴ Usp. <http://ksc-sarajevo.com/> (25.08.2021.)

nacionalnosti. Učenici imaju pravo pohađati islamski, katolički i pravoslavni vjeronauk, te moral i etiku. To je škola kojoj ne manjka znanja ni kvaliteta, ali isto tako ni međusobne solidarnosti, poštivanja različitosti, te društvene kohezije koja je kao takvu održava već dugi niz godina«. ²⁵

2. *Katolički školski centar „Sveti Pavao“ u Zenici*

Katolički školski centar „Sveti Pavao“ otvoren je 25. rujna 1995. godine. U centru djeluju dvije škole: Osnovna škola i Opća gimnazija. Od 2001. godine centar ima vlastitu zgradu s izgrađenom sportskom dvoranom i amfiteatrom. U potrebi za pojačanim odgojnim djelovanjem stavlja se poseban naglasak na formiranje zrelih i odgovornih članova zajednice kako bi se lakše suočavali sa izazovima. Vrijednosti koje se promiču kroz odgojno-obrazovni sustav su: poštivanje života kao najveće vrijednosti, razvijanje samopoštovanja i poštovanja drugih, promicanje snošljivosti i poštovanje različitosti, promicanje vrijednosti rada, promicanje poštivanja obitelji, promicanje ljubavi prema zavičaju i domovini, čuvanje i promicanje kulturne baštine kao dijela nacionalnog i kulturnog identiteta, poštovanje duhovnih vrijednosti različitih kultura i civilizacija, poznavanje vlastite religije kao i drugih religija i njihovih različitosti unutar duhovne baštine suvremenog svijeta, razvijanje ekološke svijesti, razvijanje sposobnosti prosuđivanja, razmišljanja, promatranja i samostalnog djelovanja, promicanje osjećaja za lijepo i za duhovnu dimenziju postojanja, razvijanje osjećaja osobne i društvene odgovornosti, razvijanje solidarnosti sa slabijima i potrebitijima, razvijanje sposobnosti za društveni angažman, za neposredno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom društvu. ²⁶ U nastavi se promoviraju ciljevi i vrijednosti koje su dio interkulturalnosti. Promiče se jednakost, pravo na redovno kvalitetno obrazovanje, obrazovanje bez predrasuda, nadilaženje razlika, razvoj zajednice i zajedničkih vrijednosti, poticanje dijaloga i prihvaćanje drugog. Katolički školski centar multietičan je i multikulturalan. Uvažavaju se različitosti svih učenika, bilo vjerske, nacionalne ili bilo koje druge. Njeguje se tradicija svih naroda sa područja Bosne i Hercegovine.

²⁵ <https://mrv.ba/lat/clanci/vijesti/katolicki-skolski-centar-sv-josip-sarajevo/> (25.08.2021.)

²⁶ Usp. <http://www.ksczenica.ba/#!/osnovna-rijec-direktora> (25.08.2021.)

3. Katolički školski centar „Sveti Franjo“ u Tuzli

U Tuzli 1995. godine osnovan je KŠC „Sveti Franjo“. On je baštinik duge tradicije kvalitetnih škola koje su vodile časne sestre *Kćeri Božje Ljubavi*. 1883. godine pod njihovim vodstvom započeo je rad ove škole. Katoličke škole imaju povijest koliko i sama Crkva. Svjedoci smo povijesnih podataka o otvaranju prvih škola i sveučilišta, većinom je Crkva bila osnivaatelj i promicatelj odgoja i obrazovanja. U središtu je uvijek čovjek i njegova formacija, a cilj je učiniti ga plemenitim, naprednijim, boljim i sretnijim. »KŠC „Sveti Franjo“ ostvaruje službu od opće društvene koristi i premda je jasno formirana u svjetlu katoličkog odgoja, ona nije rezervirana samo za katolike, nego je otvorena svima koji cijene i traže njen kvalificirani odgojni koncept«. ²⁷ Škola je otvorena svim učenicima, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost. Sloboda, odgovornost, ljubav, povjerenje i cjeloživotno učenje vrijednosti su koje ocrtavaju identitet KŠC-a.

4. Katolički školski centar „Petar Barbarić“ u Travniku

Katolički školski centar „Petar Barbarić“ također je u Sustavu Katoličkih školskih centara – Škola za Europu. Petar Barbarić bio je učenik gimnazije. Nadnevak njegove smrti, 15. travnja (1897.) obilježava se kao Dan škole. 1881. godine papa Leon XIII. je bulom *Ex hac augusta* uspostavio Vrhbosansku crkvenu pokrajinu. Odredio je također otvoriti metropoljsko Bogoslovno sjemenište gdje će se obrazovati dijecezanski svećenici. Tadašnji novoizabrani nadbiskup Josip Stadler trebao je organizirati osim nove biskupije i školovanje i odgoj budućih svećenika. U Travniku se otvara sjemenište i klasična gimnazija. Travnik je tada bio središte katolicima u Bosni. Nakon Drugog svjetskog rata, jugo-komunističke vlasti su raselile sjemenište, a sjemeništarece rastjerali. Potonji su se smjestili u zadarskom sjemeništu Zmajeviću. Vlasti su konfiscirali zgradu Velike gimnazije te su se u njoj 54 godine nalazile razne srednje škole. Sredinom 1998. godine jedna trećina zgrade vraćena je Vrhbosanskoj nadbiskupiji koja je odlučila otvoriti četvrti po redu Katolički školski centar u Bosni i Hercegovini. ²⁸ Katolički školski centar sačinjavaju osnovna škola i Gimnazija, koju također pohađaju i svećenički kandidati - sjemeništarcu. Nastava se počela izvoditi 28. rujna 1998. godine.

²⁷ <https://www.kscsvftuzla.com/o-nama.html> (25.08.2021.)

²⁸ Usp. <https://ksc-travnik.net/o-centru> (26.08.2021.)

5. Katolički školski centar „Don Bosco“ u Žepču

Katolički školski centar „Don Bosco“ ustanova je koju vode *salezijanci Hrvatske salezijanske provincije* sa sjedištem u Zagrebu. U svom radu nadahnjuju se Evanđeljem i životom i djelom sv. Ivana Bosca, osnivača salezijanske družbe. Škola želi odgojiti mlade da postignu humanističku i opće kulturalnu izobrazbu, da budu otvoreni društvenim potrebama i da postanu kršćanski zrele i slobodne osobe. Ovaj Centar opisuju tri bitne karakteristike: škola, katolička i salezijanska. Kao odgojna institucija koja promiče razvoj zdrave i uravnotežene osobnosti djeluje pod sljedećim aspektima: kulturološkim, osjećajnim, društvenim i duhovnim. Katolička jer je osnovana od Katoličke Crkve dok se njezin odgojni i kulturološki projekt temelji na kršćanskim vrijednostima.²⁹ U Centru djeluje Opća gimnazija i Tehničko-obrtnička škola. Također u sklopu KŠC-a osnovan je i učenički dom za učenike koji žive daleko od mjesta obrazovanja.

6. Katolički školski centar „Blaženi Ivan Merz“ u Banja Luci

Sestre Milosrdnice grade školsku zgradu 1910. i 1911. godine i vode u njoj školu do 1945. No, dolaskom komunista na vlast, sestrama se zabranjuje odgojno-obrazovni rad i školska zgrada prelazi u ruke države. Tek 2003. godine tadašnje vlasti vraćaju školu na raspolaganje sestrama Milosrdnicama, koje su je ustupile Banjalučkoj biskupiji. 2005. godine škola je obnovljena i osniva se Katolički školski centar i u njemu Opća gimnazija. Škola je dobila naziv po istaknutom laiku – svjedoku Evanđelja, kako reče papa Ivan Pavao II., Ivanu Merzu. Rođen je u Banja Luci 16. 12. 1896. Služio se s deset jezika i osposobio za četiri zvanja: profesor, književnik i časnik, a posjedovao je znanje i kvalitete koje se traže za svećenika. Za vrijeme svog kratkog života tisućama mladih postao je uzor i ideal kršćanskog života.³⁰ Vodstvo škole usmjereno je ka budućnosti, te skrbi o tome da osigura uvjete za što bolji razvoj učenika.

²⁹ Usp. <http://www.kscdonbosco.ba/> (26.08.2021.)

³⁰ Usp. <http://www.ksobl.com/gimnazija/> (26.08.2021.)

7. Katolički školski centar „Sveti Ivan Pavao“ u Bihaću

Na području Bihaća djelovale su sestre *Klanjateljice Krvi Kristove* otvorivši pučku školu s četiri razreda. Interes za školu je bio velik od samog početka. S vremenom se otvara vrtić, internat za djevojke, a kasnije i viša djevojačka škola. U školskoj godini 1930/1931. u školi je bilo 326 učenika, a do 1933. pučku školu je završilo 3 500 djece, a građansku 500 učenica. I danas mnogim Bišćanima ostala je u pamćenju po priči njihovih roditelja ili baka i djedova škola koje su držale časne sestre.³¹ Za vrijeme Drugog svjetskog rata škola je više puta bombardirana. 1945. godine komunistička vlast ukida sve privatne škole i vrtiće zbog čega sestre više nisu mogle održavati nastavu. »Nakon pola stoljeća 13.6.2006. godine, banjalučki biskup dr. Franjo Komarica potpisao je dekret o osnivanju Katoličkog školskog centra „Ivan Pavao II” u sustavu „Katoličkih škola za Europu” u Bihaću. Time je naš Centar postao najmlađi od sedam centara u sustavu “Katoličkih škola za Europu” u Bosni i Hercegovini koji su se počeli osnivati od 1995«. ³² U sklopu centra otvorene su Osnovna škola, Opća gimnazija i Srednja medicinska škola.

Katolički školski centri žele prvenstveno ostvariti kvalitetan dijalog pripadnicima različitih vjeroispovijesti kroz njihov sustav obrazovanja. Dijalogom svatko daje i ujedno prima različite vrijednosti. U Bosni i Hercegovini dijalog je stil života koji poštuje, cijeni i prihvaća identitet i dostojanstvo drugoga, bez opasnosti da itko prestane biti ono što uistinu jeste. Bez kvalitetnog dijaloga, na kojemu se iz dana u dan radi, suživot u BiH bio bi doista otežan. Katolička Crkva uslijed strahota rata 90-ih godina prošlog stoljeća tražila je način kako osigurati vlastiti opstanak i kako pomoći svojim članovima. Pri takvim zahtjevima, Crkva ne isključuje dobro drugih ljudi i naroda. Djelovanjem katoličkih škola čini se dobro čovjeku, bez obzira na nacionalnu, vjersku ili bilo koju drugu pripadnost. Katoličko ustrojstvo podrazumijeva univerzalnost, otvorenost, solidarnost, a nikako isključivost. Ni jedan od aktivnih školskih centara nije isključivo katolički.

Zaključujemo riječima ravnatelja KŠC-a u Sarajevu: »Mi smo, naime, duboko uvjereni da je svaki učenik jednako potreban odgoja i znanja, kao i jednako vrijedan našeg djelovanja i zauzimanja. Po tome su naši školski centri katolički, točnije, otvoreni i osjetljivi za potrebe

³¹ Usp. <https://ksc-bihac.net/o-nama/> (26.08.2021.)

³² <https://ksc-bihac.net/o-nama/> (26.08.2021.)

mladoga čovjeka i cijeloga društva, ponajprije u našoj zemlji, a potom u Europi, pa i šire« (Ćosić, 2019, 3).

Po principu interkulturalnog, ali i specifičnog katoličkog odgoja, osnovni cilj djelovanja Katoličkih školskih centara jest odgoj cjelovite osobe, prožete kršćanskim i univerzalnim vrijednostima. Želi se postići što bolja humanistička i opća kulturalna izobrazba. Ciljevi su temeljeni na kršćanskim i općeljudskim vrijednostima, a te vrijednosti su oduvijek u službi odgoja i obrazovanja. Katolički školski centri otvoreni su za međureligijski i međukulturalni dijalog koji je potreban europskom društvu, a posebno konzervativnim državama koje nažalost teško prihvaćaju različitosti (Ćosić, 2019, 3).

4.3. Katolički školski centri – mjesto života u različitosti

Povijesne neprilike sa kraja 20. stoljeća narušavale su zajedništvo naroda u Bosni i Hercegovini. Kao znak protivljenja nesretnom ratu, katoličke škole su uspjele približiti kroz odgojno-obrazovni sustav sve narode. Škole su otvorene za učenike različitih narodnih pripadnosti i u njima nema diskriminacije, sukoba ili netrpeljivosti. Gradi se zajedništvo u različitosti. Uz priznavanje općih prava o jednakosti svima, bez obzira na različitosti, ljudi su sve više otvoreni dijalogu, suradnji i ideji zajedništva. Život u različitosti može imati posebnu vrijednost. Katolički školski centri daleko su od potencijalnih sukoba, oni nastoje svakom mladom čovjeku omogućiti upoznavanje vlastite kulture, nacionalnosti i vjere kojoj pripadaju. Vrlo je važno izgraditi vlastiti identitet kako bismo lakše prihvaćali i uvažavali druge.

Spomenuti „odgoj za slobodu“ u *Pismu* pape Bendikta XVI. možemo primijeniti u rad KŠC-a. Sloboda darovana od Boga ključna je u stvaranju dijaloga i suživota s drugačijima. Slobodan čovjek pozvan je živjeti svoj nacionalni, vjerski i kulturni identitet. Tek upoznavanjem svojih vrijednosti pridonosimo društvu i stvaranju jednakosti. Bosna i Hercegovina pozvana je na poseban način ulagati trud u dijalog, po uzoru na Katoličku Crkvu koja je obvezatna velike napore ulagati u međureligijski dijalog. Katolički školski centri imaju također i naziv „škole za Europu“. Školstvo po europskim standardima potiče odgajatelje, ali i učenike da na temeljnim vrijednostima na kojima je izgrađena Europa, i na kojima je potrebno graditi Bosnu i Hercegovinu, promiču ravnopravnost, poštuju različitosti. Na taj način mladi u suvremenom, modernom vremenu stvarat će jedinstvenu europsku zajednicu.

Multikulturalno i multivjersko obilježje čini Katolički školski centar, ali i općenito cijelu Bosnu i Hercegovinu posebnom. Izazovi multikulturalnosti počivaju na četiri temeljna elementa, a oni su: kulturni, religiozni, nacionalni i obrazovni.

Kulturni element katoličke škole upućuje na otvorenost za druge kulture, napose za islamsku kulturu, koja dijeli kulturološko uvjerenje o transcendenciji. Kulturni element utemeljen je na konceptu transcendencije (vjere u onostrano). Prihvatanje različitih kultura očituje se u otvorenosti, suradnji, plemenitosti, poštenju, odgovornosti itd. Pred učenicima je zadaća da se uče vrijednostima koje proizlaze iz različitih kultura te da ih poštuju.

Religiozni element katoličke škole očituje se kroz mogućnost izbora konfesionalnog vjeronauka (islamski, katolički, pravoslavni, protestantski) ili etike ukoliko učenici nisu religiozni. Vjeronauk u školi nije točka razdvajanja učenika nego naprotiv, spada u šire kulturno-obrazovno poslanje u katoličkoj školi. Također, ukoliko postoje učenici koji su antireligiozni, postoji predmet koji škola njeguje kao neutralni, a to je „kultura ili povijest religija“. Neutralni element kulture kroz taj predmet učenicima donosi nova znanja o religijama kao kulturnim i povijesnim fenomenima.

Nacionalni element katoličke škole dio je prijenosa kulturnog nasljeđa na način da se razumije, čuva i njeguje vlastiti identitet, ali i identitet drugoga u njegovoj raznolikosti. Razdoblje komunizma i rata u prošlom stoljeću uvelike su narušili odnose i zajedništvo naroda u Bosni i Hercegovini. Katolički školski centri prvenstveno svim učenicima priznaju pravo na njihov nacionalni identitet, ujedno ih pozivaju da ga žive u punoj stvarnosti u zajedništvu sa svim drugim nacionalnim identitetima. Mlade je potrebno uputiti da u budućnosti treba nadići probleme iz prošlosti uvažavajući sve nacionalne identitete jednako.

Obrazovni element katoličke škole posvećen je intelektualnom rastu i razvoju učenika, cjelovitom odgoju i obrazovanju. Odgaja se i obrazuje mlade za napredak u budućnosti, kako bi svojim znanjima i vrijednostima doprinosili razvoju društva u vlastitoj državi, ali i razvoju europske zajednice. Katolički školski centri mjesto su susreta i dijaloga različitih kultura i religija. Osim očuvanja nacionalnog i vjerskog identiteta Hrvata, katoličke škole već više od 25 godina djeluju kao interkulturalni mikrokozmos. Povezivanje različitih nacionalnih identiteta, različitih pogleda na prošlost, različite religije i jezika temelji se na vjeri u Boga.

»Mladima je potrebno svjedočanstvo ljubavi, koja se zna žrtvovati, i strpljivosti, koja zna čekati s pouzdanjem. Neka upravo ljubav i strpljivost budu vaši najjači dokazi. Uvijek se nadahnjujte na pedagogiji Krista Isusa, koji je u Evanđelju postao naš Učitelj« (Beus, 2014, 195).³³

Vjera kao temelj kulturološke povezanosti nikada ne isključuje nečiji jezik, religiju, naciju, nego traži uvijek zajedničko kako bi se približila drugome. Vjera u transcendenciju, pored svih odbacivanja, jedan je od načina ujedinjavanja kulturoloških razlika u jedan sustav odgoja i obrazovanja. Ova teorija ujedinjenja potvrđuje važnost duhovnosti u životu čovjeka. Dijalog i život čovjeka s drugim počiva prvenstveno na duhovnim temeljima.

*»Katolička škola kao među-kulturalna i među-vjerska stvarnost u BiH je itekako moguća, jer kroz poštivanje slobode i posebnosti svakoga pojedinca međusobno povezuje ljude različitih svjetonazora, nacionalnih opredjeljenja i religioznih uvjerenja.« Mr. Mario Ćosić, Ravnatelj KŠC-a „Sveti Josip“ u Sarajevu
(Ćosić, 2019, 6)*

Katolički školski centri sa svojim školama uključeni su 1997. godine u *Europski odbor za katoličko školstvo*. U obavljanju nastave slijede vlastiti Nastavni plan i program koji je izrađen i prihvaćen na seminaru djelatnika *Katoličkih školskih centara* u Neumu 1997. godine. Neki od njih izdaju vlastite listove, a od proljeća 2001. godine svi centri izdaju zajednički list *Izvori*.

4.4. „Odgajati za solidarni humanizam“

Posljednji dio naslova posvećen je dokumentu Kongregacije za katolički odgoj, „Odgajati za solidarni humanizam“. U suvremenom svijetu pred mladima su veliki izazovi. Pluralističko društvo unosi iz dana u dan velike promjene u svim segmentima društva. Velike migracije, globalizacija, ekonomska situacija u svijetu, raznovrsnost religija i religijskih pokreta, nacionalne manjine, diskriminacija tek su neki od izazova života općenito. Sustav odgoja i obrazovanja ima veliku zadaću, pripremiti mlade za život pun izazova. Europa posebno, ali i svijet pronalaze rješenje u interkulturalnom odgoju i obrazovanju. »Obrazovanje je stoga ne samo sredstvo društvenog razvoja (u čemu se očituje njegova tzv. „vanjska djelotvornost“) nego

³³ Izvorno se radi o poruci pape Ivana Pavla II. vjeroučiteljima, nastavnicima i predstavnicima Crkvenog pokreta, u Solinu, 4.listopada 1998.

je i sredstvo osobnog razvoja (u čemu se očituje njegova tzv. “unutarnja djelotvornost”). Obrazovanje je, dakle, vrijednost samo po sebi« (Šundalić; Mičić, 2005, 125).

21. stoljeće proglašava se stoljećem znanja. Za manje zemlje poput Hrvatske jako je važno biti otvoren Europi kako bi se dogodio napredak. Ulaganjem u obrazovanje i odgoj mladih razvoj se ubrzava i cijelo društvo na taj način može osjetiti napredak. Radi brzog napretka Europe, ali i civilizacije općenito obrazovanje je jednako važno za sve. Prema tome, svakom treba omogućiti obrazovanje. Sam pristup obrazovanju uvijek mora biti univerzalan i poštovati načelnu jednakost ljudi u pravima (Šundalić; Mičić, 2005, 127).

U interkulturalnom obrazovanju naglašava se poštivanje kulturnog identiteta učenika pružajući kulturalno odgovarajuće obrazovanje za sve. Učenici se obrazuju o kulturi, usvajaju nove vještine i stavove neophodne kako bi postali aktivni i odgovorni građani društva. Osposobljava se mlade ljude da doprinose poštovanju, razumijevanju i solidarnosti među pojedincima, etničkim, društvenim i kulturnim grupama i narodima. (Nenadić-Bilan; Čavar, 2018, 113) Primjer Katoličkih školskih centara dokaz je kako u izrazito pluralističkom društvu može biti ostvaren svaki cilj i zadaća interkulturalnog odgoja. Centri s razlogom nose naziv „Škole za Europu“. Odgoj i obrazovanje po europskim standardima za svaku su pohvalu. Često se čini kako interkulturalni (ali i multikulturalni) odgoj i obrazovanje nisu mogući niti ostvarivi u Katoličkim školama. No, zaključak je apsolutno suprotan. Praksa pokazuje kako su katoličke škole diljem svijeta primjer suživota, integracije i međureligijskog dijaloga.

Zadatak i izazov katoličkih škola u 21. stoljeću bio je interkulturalni odgoj i obrazovanje. Najveći izazovi suvremenog života, posebno u obrazovanju su kulturne, etničke i religijske razlike. Radi toga Crkva na čelu sa papom neumorno potiče na dijalog. Dijalog tumačimo i kao skup međureligijskih pozitivnih i konstruktivnih odnosa s osobama ili zajednicama drugih vjera s ciljem zbližavanja i upoznavanja. Dijalog između religija je motiviran činjenicom da smo svi Božja stvorenja i da Bog djeluje u svakom čovjeku. »Katolička škola, otvorena za susret s drugim kulturama, ima zadaću promicati različitost kako bi svaki učenik mogao razviti identitet svjestan bogatstva vlastite tradicije i kulture« (Nenadić-Bilan; Čavar, 2018, 118).

Katoličke škole odnosno Katolički školski centri o kojima je riječ u posljednjem poglavlju žele služiti društvu i građanima, pomažući mladima razumjeti i prihvatiti toleranciju i suživot kao uvjet za koji se vrijedi boriti. Pozvani su svi djelatnici svjedočiti vlastitim primjerom i

iskustvom kako bi učenici mogli vidjeti konkretne primjere dijaloga. Religijski identitet uvijek mora biti priznat, stoga nikada nije nužno biti katolik da bi se pohađala katolička škola. Kao što Crkva služi narodu i potiče na mir, tu zadaću imaju i katoličke škole. Zadaća joj je biti edukativna zajednica i laboratorij interkulturalnosti. Uvijek kao takva treba biti otvorena svijetu, stvarati jaki identitet i poštivati vrijednosti drugih kultura i religija (Nenadić- Bilan; Ćavar, 2018, 119)

U enciklici *Populorum progressio* naviješteno je muškarcima i ženama dobre volje da je socijalno pitanje postalo svjetsko pitanje. Također, poticalo se graditi civilizaciju „punog humanizma“, nudeći na temelju načela supsidijarnosti – izvedive modele društvene integracije koji proizlaze iz plodnog susreta „individualne i zajedničarske“ dimenzije.³⁴ Trenutno stanje u suvremenom svijetu obilježeno je stalnim promjenama, različitim krizama, ratovima, nepovjerenjem i mržnjom. Posebno složen fenomen kojemu svjedočimo jesu velike migracije po cijelom svijetu, iz kojih se rađaju susreti i sukobi civilizacija, solidarna gostoljubivost, ali i netolerantni populizam. Današnji svijet uza sve izazove postavlja pred nas pozitivne mogućnosti djelovanja i ostvarenja solidarnosti. Svjedoci smo primjera humanitarne pomoći u trenucima prirodnih katastrofa ili ratova. Pokreću se lanci solidarnosti, inicijative pružanja pomoći koje uključuju građane svih krajeva svijeta. Moderan čovjek treba poticati na zajednički razvoj civilnih mogućnosti s odgojno-obrazovnim planom koji je sposoban promicati razloge suradnje u solidarnom svijetu. Potaknuti smo na interakciju i dijalog kako bismo smanjili pojavu marginalizacije u društvu.³⁵

Humanizam u ovom kontekstu obrazovanja možemo poistovjetiti s ciljevima interkulturalnog obrazovanja. Cjeloviti odgoj čovjeka, razvoj fizičkih, moralnih i intelektualnih sposobnosti usmjerenih k postupnom sazrijevanju osjećaja odgovornosti, rast u istinskoj slobodi. Novom humanizmu odgoj i obrazovanje trebaju služiti na način da pripreme osobu za sudjelovanje u društvu i ostvarenje općeg dobra. »Humanizirati obrazovanje znači staviti osobu u središte obrazovanja, u okviru odnosa koji čine živu zajednicu, koja je međusobno ovisna i vezana uz zajedničku sudbinu.«³⁶ U procesu humaniziranog obrazovanja osoba može i treba razvijati vlastita duboko ukorijenjena stajališta i poziv. To su obilježja solidarnog humanizma. Solidarni humanizam potiče osuvremeniti obrazovanje. Škole, fakulteti i ostale odgojno-obrazovne

³⁴ Usp. Kongregacija za katolički odgoj. *Odgajati za solidarni humanizam*, 2.

³⁵ Usp. *Isto*, 6.

³⁶ *Isto*, 8.

ustanove mjesta su gdje treba širiti kulturu dijaloga. Primarni cilj je izgradnja boljeg svijeta. Odgojno-obrazovni proces promiče ostvarenje mira i suživota različitih ljudi koje prihvaćamo sa svim njihovim vrijednostima bilo kulturnim ili etičkim.

Odgajati za solidarni humanizam znači odgajati i obrazovati nove naraštaje za nadu. Nadu treba globalizirati, jer ona podupire svijet u njegovu napretku. Solidarni humanizam potiče pluralizam u svrhu ostvarenja istinskog dijaloga. Potrebno je dakle, skrbiti o čovjeku i o njegovoj budućnosti. Kako bi to bilo izvedivo, mora se i uspostaviti odnos s naraštajima koji su živjeli prije nas. Ljudsko društvo plod je povijesnih mijena u kojima se otkriva specifičan identitet koji se stalno izgrađuje. Veliki poduhvati na polju odgoja i obrazovanja zahtijevaju veliku predanost i žrtvu. Katolička Crkva potiče sve sudionike obrazovnog sustava, odgojitelje i odgajanike na izgradnju civilizacije ljubavi. Poziva da, svojom predanošću, sposobnostima, vrlinama i iskustvom svjedočimo o važnosti nade, ljubavi, dijaloga, solidarnosti i prihvaćanju različitost. Suvremeni izazovi obrazovanja potiču društvo na stvaranje jedinstvenog društva unatoč razlikama. U različitim identitetima jest ljepota i bogatstvo civilizacije. O tome valja uvijek poučavati mlade i poticati ih da dijalogom uvide vrijednosti drugih koji se po nečemu razlikuje od njih. Ipak ljudi su jedinstvena bića koja se ostvaruju jedino odnosu s drugim. Radi toga čovjeku je potrebna prisutnost i blizina čovjeka, bez obzira na nacionalnost, religiju, kulturu ili jezik kojim govori. Katolici vjerujući u Isusa Krista imaju živi primjer prema kojem trebaju živjeti. Isus za vrijeme svog života nije gledao razlike, nego sličnosti među ljudima. Danas u suvremenom svijetu punom izazova čovjek treba imati hrabrost živjeti za moralne istinske vrednote. Stoga je vrlo važno imati kvalitetne i dobre odgajatelje, nastavnike i učitelje koji će svojim iskustvom poticati mlade da žive u nadi i da drugima pristupaju uvijek s ljubavlju.

Zaključak

Suvremeni izazovi obrazovanja očituju se u raznolikosti društva. U 21. stoljeću društvo je postalo multikulturalno, posebno kada govorimo o Europi. Velike migracije i raseljavanje stanovništva diljem svijeta i Europe dovodi do velikih promjena u društvu. Odgojno-obrazovni sustav morao se prilagoditi novim doseljenicima, njihovim kulturama, jezicima, religijama i nacionalnostima. Odgoj i obrazovanje postali su ključ uspjeha i napretka civilizacije. Pojavom ideje interkulturalizma u obrazovanju događaju se promjene, društvo se više integrira, postaje otvoreno za druge i drugačije. Interkulturalni odgoj i obrazovanje promiču europske vrijednosti i podupiru europske dimenzije obrazovanja kao dominantne smjernice obrazovnih politika europskih zemalja. Osnovna načela interkulturalnog odgoja i obrazovanja temelje se na smanjenju stereotipa i predrasuda, uklanjanju etnocentrizma, nacionalizma i diskriminacije, suzbijanju ksenofobičnosti i diskriminacije, uvažavanju jezika manjinskih zajednica, prihvaćanju etičnosti, naglašavanju snošljivosti, zajedništva i suživota različitih kultura, osvještavanju mogućnosti uzajamnog kulturnog obogaćivanja, poticanju tolerancije i međusobne solidarnosti, zagovaranje i promicanje nenasilnog rješavanja sukoba.

Interkulturalni odgoj i obrazovanje podrazumijevaju cjeloviti odgoj čovjeka, a kako bi ispunili tu zadaću treba veliku potrebu na duhovnost čovjeka i odgoj njegove osobnosti, na njegova moralne potrebe. Bez duhovnosti bilo bi teško graditi odgojno-obrazovne sustave. Škole su u današnjem vremenu mjestu susreta, prihvaćanja, tolerancije i dijaloga. Mjesto gdje se suzbija diskriminacija i marginaliziranje, posebno kada je riječ o ugroženim nacionalnim manjinama. Kako bi se spriječile negativne posljedice multikulturalnog društva osigurana su svakom djetetu prava na odgoj i obrazovanje, bez iznimke. Neovisno o bilo kakvoj različitosti, politička vlast brine o djetetu i njegovim pravima. Na tragu toga, osigurana su prava na odgoj i obrazovanje u skladu s njihovom religijom, nacionalnošću ili jezikom. Osigurana su i prava na religijski odgoj koji je zauzeo posebnu važnost u ostvarenju ciljeva interkulturalnosti. Danas je sve veća potreba i potražnja za religijskim odgojno-obrazovnim ustanovama. Za europsko društvo očekivana je dominacija utjecaja Katoličke Crkve koja otvara veliki broj škola koje pohađaju i nekatolici.

Čovjek je uvijek u središtu procesa i poučava ga se svim vrednotama i vrlinama kojima će u budućnosti graditi mostove koji spajaju različite kulture. U Hrvatskoj vidimo veliki broj kako katoličkih, tako i drugih vjerskih škola koje su promicateljice dijaloga, tolerancije, prihvaćanja i uvažavanja identiteta drugog. Na kraju, izvrstan primjer kako odgovoriti na brojne izazove današnjice jesu Katolički školski Centri – Škole za Europu na području Bosne i Hercegovine. Centri osnovani pod vodstvom Vrhbosanske nadbiskupije djeluju i rade u zajedništvu s tri nacionalnosti, religije i tri jezika. Odgaja se i obrazuje mlade za napredak u budućnosti, kako bi svojim znanjima i vrijednostima doprinosili razvoju društva u vlastitoj državi, ali i razvoju europske zajednice. Katolički školski centri mjesto su susreta i dijaloga različitih kultura i religija. Sedam Katoličkih školskih centara veliki su broj za državu poput Bosne i Hercegovine koja unatoč posljedicama komunističke vlasti i teškog rata prošlog stoljeća uspijeva stvarati i živjeti dijalog. Živjeti u zajedništvu s drugima, drugačijima oplemenjuje društvo u kojem živimo.

Literatura

- Bedeković, Vesna; Zrilić, Smiljana (2014). Interkulturalni odgoj i obrazovanje kao čimbenik suživota u multikulturalnom društvu. *Magistra Iadertina* 9(1), 111-122.
- Beus, Tvrtko (2014). *Poruke pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj – Odjeci na papine govore izrečene u tri pastoralna pohoda*. Zagreb: 24sata.
- Bissoli, Cesare (2010). Odgojna misao Benedikta XVI. *Kateheza* 32(4), 319-333.
- Burai, Renata (2015). Hofstedeove dimenzije – doprinos (su)konstrukciji interkulturalnog kurikulumu. *Život i škola* LXI(2), 97-106.
- Ćavar, Klara; Vujica, Vikica (2018). Odgoj za dijalog kao preduvjet mira. Kršćanska perspektiva odgoja za dijalog. *Magistra Iadertina* 13(1), 52-68.
- Ćosić, Mario (2019). Simpozij: „Katolička škola i među-kulturalni i među-vjerski izazovi.“ *Brisel, 14.–15. ožujka 2019.*
- Delors, Jacques (1999). *Učenje – blago u nama: Izvješće UNESCO-u međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*. Zagreb: Educa.
- DH. *Dignitatis humanae*. Drugi vatikanski koncil, deklaracija Dignitatis humane o vjerskoj slobodi. U: Josip Turčinović (ur.), II vatikanski koncil: Dokumenti: Latinski i hrvatski (str. 469-489). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970¹.
- Drandić, Dijana; Piršl, Elvi (2015). *Integracija romske djece u društvo iz perspektive obrazovne inkluzije: Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: Teorije, politike i prakse. Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa Opatija, 30. rujna – 2.listopada 2015*. Maleš, Dubravka; Širanović, Ana; Višnjić Jevtić, Adrijana (ur.) Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 66-75.
- Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži (2001). *Konvencija o pravima djeteta*. Zagreb
- Galinec, Matea (2015). *Pluralizam obrazovnih programa – pravo i izbor: Univerzalnim dizajnom udžbenika do prava svakog djeteta na odgoj i obrazovanje: Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: Teorije, politike i prakse. Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa Opatija, 30. rujna – 2.listopada 2015*. Maleš, Dubravka; Širanović, Ana; Višnjić Jevtić, Adrijana (ur.) Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 212-217.
- Halačev, Slavenka (2015). *Univerzalnim dizajnom udžbenika do prava svakog djeteta na odgoj i obrazovanje: Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: Teorije, politike i prakse. Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa Opatija, 30. rujna – 2.listopada 2015*. Maleš, Dubravka; Širanović, Ana; Višnjić Jevtić, Adrijana (ur.) Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 218-225.
- Hercigonja, Zoran (2017). Interkulturalni odgoj i obrazovanje kao imperativ razvoja interkulturalnih kompetencija. *Socijalne teme* 1(4), 103-115.
- Hrvatić, Neven, Piršl, Elvi (2005). Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. *Pedagojska istraživanja* 2(2), 251-265.
- Jeknić, Ranka (2014). Multikulturalizam, interkulturalizam i interkulturalni dijalog u kontekstu europskih integracija: *Zbornik radova: Međunarodna konferencija Bosna i Hercegovina i euroatlantske integracije – Trenutni izazovi i perspektive*. (str. 1037-

- 1055). Bihać, Bosna i Hercegovina: Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Centar za istraživanje Internacionalnog Burč Univerziteta.
- Jurić, Kata s. Ambilis (2017). Duhovno vodstvo – istinska potreba duhovnog rasta vjeroučitelja. *Bogoslovska smotra* 87(4), 767-787.
- Kolar Billege, Martina; Jurić, Kata s. Ambilis (2017). Duhovni aspekt kao komponenta ocjelovljena odgoja i obrazovanja. *Napredak*, 158(3), 291-304.
- Mandarić, Blaženka Valentina; Razum, Ružica (2015). *Važnost odgoja u današnjem svijetu: Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*. Zagreb: Glas koncila, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Matanić, Atanazije J. (1994). *Uvod u duhovnost*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- NE. *Nostra aetate*. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama. U: Drugi vatikanski koncil: Dokumenti (2008). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Nenadić-Bilan, Diana; Ćavar, Klara (2018). *Izazovi multikulturalizma i institucionalna dimenzija odgoja i obrazovanja: Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju. Zbornik radova sa 2. međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju“ održane u Sarajevu 5. i 06. listopada 2018. godine*. Dedić Bukvić, Emina; Bjelan—Guska, Sandra (ur.) Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 108-123.
- Ninčević, Marino (2009). Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište. *Nova prisutnost* 7(1), 59-84.
- Ninčević, Marjan Marino (2015). *Pravo djeteta na religijski/vjerski odgoj i obrazovanje: Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: Teorije, politike i prakse. Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa Opatija, 30. rujna – 2.listopada 2015*. Maleš, Dubravka; Širanović, Ana; Višnjić Jevtić, Adrijana (ur.) Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 199-211.
- Novak, Jagoda (2004). Romska zajednica i međunarodne institucije: tek relativan uspjeh zaštite ljudskih i manjinskih prava. *Migracijske i etničke teme* 20(4), 403-432.
- Opća deklaracija o ljudskim pravima. U: *NN – Međunarodni ugovori*, 12/2009.
- Paloš, Rudi (2010). Izazovi i mogućnosti odgoja i obrazovanja na početku 21. stoljeća. Primjer katoličke škole. *Kateheza* 32(2), 101-114.
- Pavlović, Ante (2001). Religiozni odgoj u sustavu javnih škola. *Kateheza* 23(4), 339-353.
- Perotti, Antonio (1995). *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa, nakladno društvo d.o.o.
- Pranjić, Marko (2012). Obostrana ponuda: izazov helenizma i ranog kršćanstva na području odgoja i obrazovanja. *Obnovljeni život* 67(3), 295-312.
- Razum, Ružica (2008). *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*. Zagreb: Glas Koncila.
- Rogošić, Silvia; Maskalan, Ana; Jurki, Aleta (2020). What are the key roles of education? *JAHHR* 11/2(22), 445-465.
- Seide, Martha (2010). Odgoj identiteta u složenom društvu. Koja je zadaća katoličke škole?. *Kateheza* 32(2), 89-100.

- Šestak, Ivan (2019). *Robert Spaemann – promocija osobe: Odjeci personalizma. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa 'Personalizam – jučer, danas, sutra' održanog 1. prosinca 2017. na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.* Šestak, Ivan; Čulo, Ivan; Lončarević, Vladimir (ur.). Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu. Str. 221-238.
- Širanović, Ana (2011). Prava djeteta između zaštite odraslih i djetetovog vlastitog mišljenja i djelovanja. *Pedagoški istraživanja* 8(2), 311-319.
- Šućur, Zoran (2000). Romi kao marginalna skupina. *Društvena istraživanja* 9(2-3), 211-227.
- Šundalić, Antun; Mičić, Anela (2005). Obrazovanje za društveni razvoj. *Ekonomski vjesnik* XVIII(1-2), 119-129.
- Tomić, Draženko (2020). *Filozofija i odgoj.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
- Topić, Ivana (2010). Interkulturalizam u kurikulumu primarnog obrazovanja. *Napredak* 151(3-4), 407-416.
- Tunjić, Niko (2008). Obrazovanje i odgoj učitelja i ravnatelja katoličkih škola u Europi. *Kateheza* 30(1), 48-58.
- Veljak, Lino (2005). Obrazovanjem protiv predrasuda. *Filozofska istraživanja* 25(2), 453-458.
- VG. *Veritatis gaudium.* U: Radost istine, Kongregacija za katolički odgoj, Odgajati za solidarni humanizam. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2018.

Internetski izvori:

- Anon. Odgoj. U: *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727> (01.07.2021.).
- Doko, Andrej (2020). *Katolički školski centar Sv. Josip Sarajevo*, MRV BiH, URL: <https://mrv.ba/lat/clanci/vijesti/katolicki-skolski-centar-sv-josip-sarajevo/> (25.08.2021.).
- HBK, Nacionalni ured za katoličke škole. URL: <https://katolicke-skole.hbk.hr/> (20.08.2021.).
- Islamska gimnazija dr. Ahmed Smajlović. URL: <http://ss-drasmajlovic-zg.skole.hr/skola/povijest> (21.08.2021.).
- Katolički školski centar Sv. Josip Sarajevo. URL: <http://ksc-sarajevo.com/> (25.08.2021.).
- Katolički školski centar Sv. Pavao Zenica. URL: <http://www.ksczenica.ba/#!/osnovna-rijec-direktora> (25.08.2021.).
- Katolički školski centar Sveti Franjo Tuzla. URL: <https://www.kscsvfirtuzla.com/o-nama.html> (25.08.2021.).
- Katolički školski centar Ivan Pavao II. Bihać. URL: <https://ksc-bihac.net/o-nama> (26.08.2021.).

- Katolički školski centar Petar Barbarić Travnik. URL: <https://ksc-travnik.net/o-centru> (26.08.2021.).
- Katolički školski centar Bl. Ivan Merz Banja Luka. URL: <http://www.kscbl.com/gimnazija/> (26.08.2021.)
- Katolički školski centar Bl. Ivan Merz Banja Luka. URL: <http://www.kscbl.com/gimnazija/> (26.08.2021.).
- Katolički školski centar Don Bosco Žepče. URL: <http://www.kscdonbosco.ba/> (26.08.2021.)
- Mršić, Darija (2018). Interkulturalno obrazovanje. URL: <https://epale.ec.europa.eu/hr/blog/interkulturalno-obrazovanje> (05.07.2021.).
- Osnovna škola Lauder - Hugo Kon, URL: <https://www.bet-israel.com/skola-lauder-hugo-kon/> (21.08.2021.)
- Srednja škola Čakovec, URL: <http://www.sscakovec.hr/> (21.08.2021.)
- Srednja škola u Maruševcu s pravom javnosti. URL: <https://www.ss-marusevec.hr/o-skoli/> (21.08.2021.)
- Srpska pravoslavna opća gimnazija. URL: https://www.srpskagimnazija-zg.org/?page=opci_podaci/opsti_podaci (21.08.2021.)
- The Irish Times (2019). *Why are Catholic schools so popular at a time of increased secularisation?* URL: <https://www.irishtimes.com/news/education/why-are-catholic-schools-so-popular-at-a-time-of-increased-secularisation-1.3777895> (15.08.2021.)

Životopis

Magdalena Matković, rođena 14. listopada 1997. godine u Kninu, Republika Hrvatska. Prebivalište je na adresi Donji Zemunik ul. II, 57. 23222 Zemunik Donji. Završila „Osnovnu školu Zemunik“ u Zemuniku Donjem, potom „Klasičnu gimnaziju Ivana Pavla II. s pravom javnosti“ u Zadru. Obrazovanje nastavljeno na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Završen preddiplomski studij filozofije i religijskih znanosti i stečen naziv sveučilišne prvostupnice filozofije i religijskih znanosti. Služi se hrvatskim, engleskim, talijanskim(osnove) te njemačkim jezikom (osnove).

Riječi zahvale

Završetak pisanja diplomskog rada označio je i završetak divnog perioda mog života. Studiranje na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti posebno je iskustvo stoga najveću zahvalnost iskazujem Bogu, koji me poslao tamo, koji je blagoslivljao svaki moj studentski dan, predavanje, ispite, kolokvije. Bože, hvala Ti na darovima i sposobnostima koje su me dovele do današnjeg dana.. Hvala Ti na svim profesorima koji su me obogatili znanjem i istinskim vrednotama koje ću uvijek nositi kroz život.

Hvala svim profesorima i osoblju fakulteta na obrazovanju i odgoju tijekom ovih pet godina. Hvala Vam, dragi profesori, na brizi o nama studentima, na ljudskosti i dobroti prije svega. Sve naučeno ću zasigurno primjenjivati kroz život. Zahvaljujem posebno mojoj mentorici na svakoj pomoći tijekom pisanja diplomskog rada, na strpljenju i posvećenom vremenu. Draga mentorice, hvala Vam od srca!

Hvala mojoj obitelji na neizmjerne podršci i ljubavi tijekom ovih pet godina. Hvala vam što ste mi omogućili da dođem do ovog trenutka u životu, bez vaše i Božje pomoći to ne bi bilo moguće. Mama, tata, sestro i brate, hvala vam do neba. Hvala mojim bakama i djedovima, oni su posebno važni i vrijedni spomena u ovim trenucima života, jer oni su velikim dijelom zaslužni za ovo što jesam danas. Posebno hvala mom pokojnom djedu, koji je bio moja velika podrška, a ja njegov ponos. Nadam se da si ponosan na nekom ljepšem mjestu.

Na kraju, hvala svim mojim prijateljima koji su prolazili sa mnom ove studentske dane, s kojima sam dijelila i lijepe i one malo manje lijepe trenutke. Dragi moji prijatelji, hvala vam na ljubavi, podršci, strpljenju, razumijevanju, na svakoj lijepoj i toploj riječi, posebno u trenucima kada mi je bila potrebna vaša blizina i prisustvo. Svi vi, zajedno s mojom obitelji veliki ste dar i bogatstvo mog života.

Želim završiti ovaj rad jednom rečenicom koju je izrekao moj profesor Anto Pavlović za vrijeme jednog predavanja na kolegiju *Filozofija o Bogu*. Rekao je nešto jako jednostavno, a meni toliko značajno i poučno, nešto što me vodilo tijekom ovih godina studija, ali i u životu od tog trenutka.

„ŽRTVA JE MJERA LJUBAVI.“